

Selskapet
for
Grimstad Bys Vel

Medlemsskrift nr. 42 — 1998

Selskapet
for
Grimstad Bys Vel

Medlemsskrift nr. 42 — 1998

Innholdsfortegnelse

1. Forord	5
2. Bysten av G. E. Gundersen er avduket	6
3. Sjømerkene våre - veivisere og kulturminner	8
av Hans Roald Hanssen	
4. Grimstads første kulturhus	50
av Odd Fr. Johnsen	
5. Jervrevyene - med skråblikk på små og store hendelser i Grimstad	54
av Odd Fr. Johnsen	
6. Gamle Grimstad-profiler (III)	61
av Odd Fr. Johnsen	
7. Årsberetning for Byselskapet	70
8. Årsberetning for skjærgårdskomiteen	77
9. Annonser	79

FORORD

Selskapet for Grimstad Bys Vel vil med vårt medlemskrift nr. 42 nok en gang invitere leserne på en liten utflukt med små stopp i vår lokale historie.

Vi ønsker gjennom artikler og billedstoff å belyse mange sider av byens historie. Derfor behandler vi denne gang så vidt forskjellige temaer som sjømerkene langs skysten og Jervrevyenes ablegøyer. For selv om spranget mellom dem kan synes langt, er de begge biter av den samme mosaikk – som er Grimstads kulturhistorie.

Vi takker Hans Roald Hanssen som har bidratt både med artikkel og fotografier. Takk også til Bård Heggen for all informasjon om et fordums revyliv på Dansebakken.

Til slutt en takk til Arne Egeberg og Ketil Aslaksen for godt og hyggelig samarbeid i redaksjonskomiteen.

Grimstad, oktober 1998.

Odd Fr. Johnsen.

BYSTEN AV G.E. GUNDERSEN ER AVDUKET.

Lørdag 20. juni 1998 ble en byste av Byselskapets mangeårige formann G.E.Gundersen avduket i Grimstad sentrum.

Bysten har fått en særdeles naturlig plassering: Like ved det gamle bankbygget som var G.E.Gundersens arbeidsplass i 46 år – midt i den vesle parken som i dag bærer hans navn. (Tidligere Bankparken)

Bysten ble avduket av fylkesmann Hjalmar I. Sunde, og det var tale av ordfører Per Svenningsen. Ordføreren karakteriserte Gundersen som en Grimstads største samfunnsbyggere i nyere tid. Et stort publikum, med G.E.Gundersens familie i spissen, var møtt frem for å overvære høytideligheten.

G.E.Gundersen var en særdeles aktiv og virksom mann i Grimstad. Vi kan nevne rent stikkordsmessig: Kommunestyrerepresentant, varaordfører, ordfører, formann i Byselskapet, formann i styret for Sørlandets Tekniske Fagskole, formann i styret for Ibsenhuset og Grimstad Bymuseum, aktiv i avholdsbevegelsen, m.m. Alt dette ved siden av krevende jobb som kontorsjef og siden direktør i Grimstads Sparebank. (Om noen er interessert i en mer fyldig omtale, kan vi vise til Birger Morholts nekrolog i Byselskapets medlemsskrift nr. 27/1965 og Reidar Marmøys artikkel "Gunnar E. Gundersen – en mann for sin by", i nr. 36/1991)

G.E.Gundersens innsats i Selskapet for Grimstad Bys Vel er vel kjent. Han var aktiv i Byselskapet fra begynnelsen av 30-årene, og ble formann i 1945, et verv han innehadde like til sin død 26. Desember 1964. Mange av de friarealene og utfartsstedene i skjærgården vi i dag kan

glede oss over, er sikret med G.E.Gundersen som den drivende kraft.

Bysten av G.E.Gundersen er laget av Arne Vinje Gunnerud. Sokkelen den står på, er hugget ut av Arnold Bjørklund. Bysten er reist av Grimstad kommune, Selskapet for Grimstad Bys Vel, Grimstad Avholdslag og Sparebanken Sør.

Odd. Fr. Johnsen.

SJØMERKENE VÅRE - VEIVISERE OG KULTURMINNER

Tekst og fotos: Hans Roald Hanssen

Hesnes Merke, godt synlig både fra havet og fra land, der det står på toppen av Kallen, ytterst på Valøyene utenfor Fevik. Merket var et av de 5 som staten satte opp i 1825 som landkjenningsmerker. Den store trebåken ble opprinnelig plassert inne på Kvaløya, men ble flyttet ut hit i 1833.

Sjømerkene langs kysten utgjør i all sin mangfoldighet en sluttet rekke, der ett merke leder til et annet. Uten merkene hadde ikke leia fungert. Merker som steinvarder og kors er omtalt fra vikingtid og middelalder. Det omfattende merkesystemet som vi kjenner i dag, ble imidlertid bygd ut i andre halvpart av forrige århundre og noen tiår inn i dette. Over 200 fyrstasjoner, 2000 lykter og nær 13000 dagmerker ble bygd, et krafttak for en ung nasjon som vi i dag knapt kan fatte. Bare et par generasjoner senere har den elektroniske revolusjonen snudd opp-ned på våre forestillinger om sjømerkene. Fyrene automatiseres og navigasjonen baseres i økende grad på satellitter og GPS. Overrumplet må vi konstatere at en del sjømerker er bortimot avlegs, iallfall for nyttetraffikken til sjøs, mens de får ny status som kulturminner i kystlandskapet. Heldigvis er vernemyndighetene «på banen», for fyr, lykter og dagmerker er en sentral del av vår historie.

Prosjekt «Sjømerker i Aust-Agder»

I 1995 la Riksantikvaren fram en nasjonal verneplan for fyrstasjoner. Avbemanningen hadde ført til tydelig forfall og det hastet med å gjøre en utvalg. Dermed ble fyrene tatt ut av sin strukturelle sammenheng. Riksantikvaren ønsker å etablere en nasjonal vernestrategi for sjømerkene som helhet, og gjennomførte i 1997 en registrering av lykter og dagmerker i Aust-Agder, sammen med fylkeskommunen og Kystverket. En ønsket å vinne erfaring fra et mindre område for å få et realistisk utgangspunkt for registrering og vernearbeid på landsbasis.

Aust-Agderkysten

Seilmerkingen i Aust-Agder er tett og mangfoldig. Fylket har lange sjøfartstradisjoner som omfatter både

utenriksfart og kysttrafikk, og innseilingene til de gamle uthavnene ble tidlig merket. Kystleia går i uryddig farvann med stort behov for merking. Tilfanget av merker er derfor stort, variert og med betydelig historisk dybde.

398 dagmerker og 77 lykter av ulik type ble registrert. Fylkets 9 fyrstasjoner var alt utredet i Riksantikvarens verneplan. 10 av Marinens «krigsmerker» ble funnet, og kildematerialet om disse merkene kaster lys over kystforsvaret i perioden 1890-1946. En dypundersøkelse ved Grimstad ga data om ankring og havneforhold, losing og ballastmerking. Både tekst og illustrasjoner i artikkelen er basert på registreringsarbeidet og kildesøk i sammenheng med dette arbeidet, og omfatter hele kommunens kystlinje mellom Spærholmen i øst og Auesøya i vest.

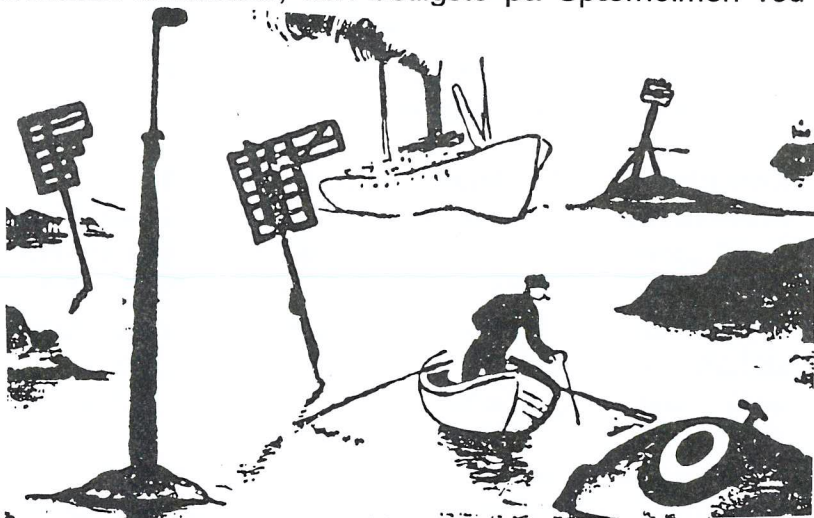
Avgrensning

Registreringen begrenset seg til offisielle sjømerker i bruk i dag og tydelige minner etter eldre sjømerker. Prosjektets rammer for tid og økonomi tillot ikke en systematisk leting etter merkelokaliteter fra før 1814, med basis i gamle losbøker og sjøkart. Heller ikke ble det gått systematisk gjennom røysene langs kysten, som i dag stort sett er klassifisert som graver fra bronsealder og jernalder. Svenske arkeologer har lansert hypoteser om at slike røysen ble kastet opp primært til bruk som sjømerker eller signal ut mot leia og havet, eller kanskje både som graver og merker. Førsteamanuensis Perry Rolfsen ved Universitetets Oldsaksamling viser til teorier om de såkalte kraterrøysene på Gotland. Det kan ha stått bygninger av tre over disse kratere, som kan ha vært både gravkammer og landemerke. En del av de store røysene hos oss kan i formen minne om Gotlandsrøysene.

Når det gjelder eldre merking på Grimstadkysten, og navigasjon etter landkjenninger og naturlige detaljer blant holmer og skjær, viser jeg bl.a. til Johan Anton Wikanders «Gamle havner ved Grimstad» og Reidar Marmøys bøker fra kyst og skjærgård ved Grimstad.

Registerte sjømerker på Grimstadkysten

Av 77 registrerte lykter og lanterner finner vi 22 i Grimstad kommune, den østligste på Spærholmen ved

Rivingen fyrstasjon, slik den så ut sommeren 1997. I over 40 år var holmen og fyret her et «stridens eple», da en ordentlig fyrstasjon fra lokalt hold ble vurdert som uunværlig for å sikre Grimstad havn anløp av ruteskip og annen kysttrafikk, og dermed sikre viktige næringer i distriktet. Bildet viser også at holmen ligger midt i en liten kalkforekomst, svært sjelden i Aust-Agder, og hadde det ikke vært for fyrstasjonen, er det mye mulig at «Bratte Rivingen» hadde lidt samme skjebne som «Flade Rivingen» et like innenfor, og blitt sprengt ut til det ugjenkjennelige for å utnytte kalkforekomsten.

Søm og den vestligste på Hestvigpynten ved Homborsund. 17 av disse er leifyr i 8-kantede jernhus, mens 4 er rundtlysende lanterner plassert på tidligere dagmerker. På Biudden står dessuten det gamle havnefyret, ute av Kystverkets bruk, men som Kystlaget Terje Vigen stadig holder tent i vinterhalvåret.

Om ikke Grimstadkysten i «merketetthet» kan måle seg med Lillesand, som med sitt arkipel ved Blindleia vestover mot Ulvøysund står for 125 dagmerker, rager Grimstad høyt med 94 merker totalt, 87 av disse blant Kystverkets offisielle merker.

Kort tilbakeblikk: Merker før og etter 1814.

Hollenderne dominerte sjøkart og farvannsbeskrivelser for Agderkysten inntil kartografer fra Danmark-Norge overtok på 1700-tallet, og kaptein Groves trigonometriske oppmålinger i 1790-årene ga grunnlaget for de moderne sjøkart. I en losbok fra 1532 brukes f.eks. Tromøy kirke som innseilingsmerke ved Arendal. Fra sine inspeksjonsreiser sent på 1700-tallet omtaler overlosene Akeleye og Løvenørn både losvarder, vindmøller, «træpyramider» og den berømte Risørflekken.

Etter Sjøfartskollegiets ønske satte staten i 1825 opp store trebåker som landkjenningsmerker for de viktigste uthavnene på Sørlandskysten. Båkene står fremdeles, og er med sine karakteristiske silhuetter spennende og verdifulle elementer i kystlandskapet vårt. En fyrkommisjon nedsatt i 1835 foreslo en rekke nye merker. På den første oversikten over «Fyre og dagmerker» fra 1839 finner vi i vårt fylke de 4 båkene fra 1825, Risørflekken og Tromøy kirke, altså 6 merker totalt. I 1841 ble Fyrdirektoratet opprettet, og på merkelista 1845

ser vi fyrstasjonene på Torungene og Sandvigodden, men også nye dagmerker som «Bondens Mærke», en stor steinvarde utenfor Narestø, «Reierskjærs Mærke», et kanonløp fra Trondhjems Arsenal plassert på et utsatt skvalpeskjær utenfor Brekkestø, og det enestående tilfellet «Homborgsunds Mølle», som vi kommer tilbake til senere.

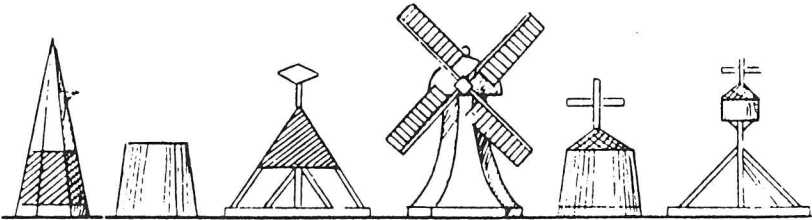
Det var dampskipene som fra 1850-tallet satte fart i kysttrafikken og oppmerkingen av leiene. Fra 1863 ble det utgitt rene merkelister. Dette året finner vi 20 merker i fylket, 6 staker og resten faste merker, i tillegg til fyrene og de store landkjenningssbåkene. I 1900 var antallet 295, samt 8 fyr og 28 lykter. Siden øker antallet lite, og ved registreringen i 1997 var det 367 offisielle dagmerker totalt, samt 76 lykter og lanterner.

DE ELDSTE MERKENE

Hesnes Merke

Da det var svært mangelfulle oversikter over sjømerker fra tida før 1814, anmodet sjøfartskollegiet i 1815 overlosten om å sende inn rapporter om merkenes antall og forfatning, og i 1825 ble det for offentlig regning satt opp 5 store landkjenningssmerker på Sørlandskysten: på Sandøya ved Tvedestrand, ved Hesnes, på Nødingen ved Brekkestø, i Ulvøysund og på Ryvingen ved Mandal. Merkene var alle store trebåker, og markerte innseilingene til travle uthavner. Arbeidsturen gikk ut fra Tønsberg, der materialene var gjort klare ved Næs skipsverft, og det gikk med 36 seildager og 82 arbeidsdager. Fire tømmermenn gjorde arbeidet med bl.a. eiketømmer kjøpt inn for 732 spd hos kjøpmann Pharo i Grimstad. Samlet regning ble 2247 spd.

Opprinnelig ble Hesnes Merke satt opp på Kvaløya, på en høy rabbe inne i selve uthavna. Da fyrinspektør Schive inspiserte merkene østenfor Lindesnes i 1832, sammen med overlos van Deus, uttaler han i rapporten at erfaringen stadig tydeligere har vist at merket bør flyttes til en lokalitet foreslått av en kaptein Bendz. Han kalkulerer flyttingen av den rødmalte båken til 80 a 100 spd, og anbefaler flytting i 1833. Fra dette året har merket stått høyt og fritt ute på Kallen, sikkert mye bedre synlig som innseilingsmerke og i dag et dekorativt landemerke også for veifarende som kommer østfra over Feviktoppen.

Noen av de gamle merkene på Aust-Agderkysten, slik de var illustrert i de tidligste «Fyre og Dagmærker paa den norske Kyst». Fra venstre ser vi Sandøytårnet, Bonden, Hesnes Merke, Homborsund Mølle, Nødingen og Ulvøysund Merke.

Fjære Kirke

Hollenderne brukte kirken på Tromøya som landkjenning fra tidlig 1500-tall. Kirka var offisielt sjømerke helt til opp mot siste krig, og Merkevesenet måtte yte tilskudd til kalking av bygningen. Også Fjære kirke fungerte som sjømerke, men over en noe kortere periode. Hollandske losbøker på 1500-tallet bruker til og med navnet Kirkefjorden om den viktige Groosefjorden.

Under restaureringsarbeid like etter århundreskiftet ble det avdekket et stort beket kors på taket, lagt ovenpå

takspona, som trolig i en periode har fungert som landkjenningsmerke.

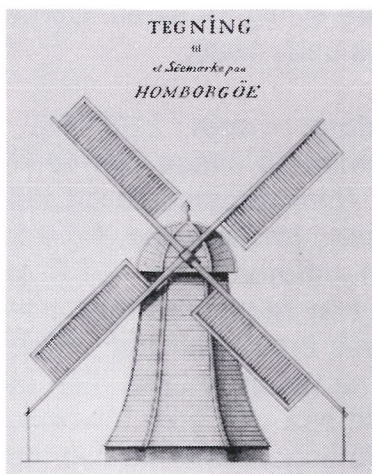
Da kapteinløytnant Fisker skulle beskrive havner og farvann i 1776, mente han at Fjære kirke kunne forveksles med Risørflekken. Han anbefalte at den ble malt sort, men den ble rødkalket, og kirka har trolig vært rød også i en tidligere periode. I 1820-åra ble kirka kalket hvit igjen, og etter at Hesnes Merke ble satt opp i 1825, ser det ut til at dette er landkjenning god nok. Det ble også plantet en lindealle langs veien foran kirka, slik at bygningen etter hvert ble mindre synlig fra sjøen. Den er således ikke nevnt i Den norske Lods 1880.

Fyrinspektør C J Schive anfører i brev 21/8-1832 : «Tromø Kirke males samtidig med de øvrige Sjømærker som den greieste og billigste fremgangsmaate og hele malingen overdrages Overlodsens i Kristiansand. Arbeidet bør bortliciteres, og malingen udføres med 1 1/2 års Mellemrum, hvilken muligens kan reduseres med tiden de blir gjennommalet.» I samme brev heter det: «Fjære Kirke er nu hvid skal tidligere ha været rødmalt men bør muligens bringes tilbage til rød saa den ikke forveksles med Tromø Kirke eller med Nødingens Mærke hvormed den ogsaa skal ha nogen Lighed.»

Homborsund Mølle

På før nevnte inspeksjonstur østenfor Lindesnes i 1832 kom fyrinspektør Schive også til Homborsund. «Homborsund Merke», dvs. en vindmølle på innsiden av Homborøya, var blåst ned høsten 1830. Den hadde vært brukt som landkjenningsmerke fra sent 1700-tall. Eieren aktet ikke å oppføre en ny mølle, og Schive mente at dette merket, som var inntegnet på gjeldende sjøkart, ville savnes hvis ikke det offentlige tok seg av saken.

Losene fant det unødvendig å gjenreise mølla etter at Hesnes og Nødingens merker var kommet i 1825. Men hverken Schive eller overlos van Deus fant det riktig å innlegge dette merket da avstanden mellom Hesnes og Nødingen var større enn andre steder på kysten. De anbefalte at saken ble undersøkt av et orlogsfartøy, at merket ble oppført som en mølle og plassert på Losvarden, SO for det tidligere merket og 16 fot høyere, med de 4 vingene stilt VtN og OtS for å kunne sees best fra sjøen.

Homborøy Mølle, slik den nye utgaven ble planlagt og bygd av Fyrvesenet i 1840-åra. (Foto: Kopi etter original, Sven Poulsson).

I et brev dat. 19.10.1835 uttaler sjøkaptein Horn at han anser det unødvendig å oppføre et nytt merke på Homborøya. Schive holder fast på sitt forslag. Andre har uttalt det motsatte av Horn, og når merket gis mølleform, skulle feiltagelse være utelukket. Merket har forresten på grunn av sin dunkle farge ikke vært særlig synlig før temmelig nært under land. Derfor bør det nye merket males lysegult, mener Scive, «da mineralgult eller oker er mer stabil enn den hvite og sees bedre enn hvit bl.a. når der er sne på de bagenfor liggende fjeld.»

Fyrinspektøren får sin vilje, om enn noe sent. Vår første fyrdirektør, Arentzen, oppførte merket på Homborøya i sitt første budsjett, for 1842. Grunneierne M.O. Dannevig, Tobias Heldal og Ole Pedersen avsto i 1843 plass til Fyrvesenet på Losvarden, samt adgang og fri transport over eiendommen, «for den omforenede sum av 10 spd. som er oss betalt».

Homborøy mølle 1997. Det er bare steinfundamentet og noen bardunfester igjen. Men mølletomta, høyt plassert og godt synlig ute fra havet, dokumenterer både merket og det eldgamle behovet for merking av den trange innseilingen gjennom Dypesund inn til Homborsund havn.

Merket ble ikke bygd i dette budsjettåret, da fyrvokter Gulliksen fra Lindesnes, som skulle utføre arbeidet, døde, og formann H. Hansen kom for sent hjem fra merkearbeidet i Nordlandene. Først i 1845 er den nye «mølla» med på merkelista, som dagmerke nr. 11, illustrasjon nr. 6. Merket var 45 fot høyt, med faste vinger i 45 grader fra vertikalen.

Fra Schives prisoverslag fulgte saken sakser vi følgende poster:

Grunnavståelse 10 spd. Planering 4 spd..... 14-0-0 spd
4 kob. fot god gråsten til grunnmur, forstøtning,
pillarer under vingene samt til fylling
av merke..... 40-0-0 spd
2 laster melkalk a 6 spd, 50 tønner sand
a 8 skill. (3-1-16)..... 15-1-16 spd
For muring 60 kub.alen gråsteinsmur med
kalkslager og håndlanger 30-0-0 spd
Trematerialer: 8x8, 13 fot lange;
8x9, 19,5 og 21 fot lange; 8x10, 22 fot lange;
15x15, 32 fot lange; 3x8/9 + diverse.... 199-0-0 spd
Arbeidslønn, opplasting, håndlangering
med mer 260-2-0 spd
Spiker, jernbeslag, med mer..... 49-2-0
450 kv.alen maling 3 ganger
a 12 sk. + transport..... 75 spd
Tilsyn med arbeidet 50 spd 174-2-0 spd

Regnskapet viste at merket til slutt kom på 760 spd. Bl.a. ble det for materialer og arbeid betalt 550 spd. til tømmermester Struck, Kristiania, «hvor merket ble sammenhugget», 65 spd. for smiarbeide og 48 spd. for maling.

I 1911 ble merket reparert og pusset opp. Men da det brant ned etter lynnedslag samme høst, fant Merkevesenet det ikke formålstjenlig å gjenreise merket. Homborsund Fyr, tent i 1879, var fullkommen god landkjenning nå, så i merkelista for 1914 ser vi: «Homborø mølle: Er ikke gjenopført».

Men tomta på Losvarden er lett å finne. Her vitner fundamentmuren om et sjømerke med en uvanlig

bakgrunn og et dramatisk endeligt. Hadde dette merket fått stå i fred for naturkreftene, og Merkevesenet hadde funnet det nyttig for sjøfarende, ville vi fremdeles hatt Homborøy Mølle som et fascinerende og viktig kulturminne ved Homborsund.

Flytende merker

Vi kjenner til flytende merker i Oslofjorden så tidlig som i 1818, men først på merkelista for 1863 finner vi to «Stager med Kost» ved Grimstad: på Fjordbåen i Groosefjorden og Åttefotsbåen ved Hesnes. På 1870-tallet vokste antallet staker sterkt, og det ble satt ut flytende merker på Bratthaubåen ved Svertinggapet, på Risholmbåen, Nibbehausen, Vikletten, Jeppegrunnen og Steinene vestover mot Bjørøya, og på Grønningsflaket og gjennom Jakterenna ved Homborsund.

Staker med kost

Det ble snart nødvendig med en normering av flytende merker, slik at bruken ikke varierte i for stor grad. Det ble bestemt at stakene, som alle var hvitmalte, skulle rage 6 - 8 fot over vannet. På toppen skulle plasseres en kost eller en einerbusk, og en tilsynsmann skulle betales for å ha tilsyn med staken, samt ta den opp ved isgang. Merkene skulle plasseres «på båen», en instruks som etter hvert ble for upresis. Fra 1868 skulle flytende merker brukes slik:

1. Hvit stake med oppadvendt kost betegner at grunnen ligger i nord eller øst for merket.
2. Sort stake med nedadvendt kost eller uten kost, betegner at grunnen ligger i sør eller vest for merket.
3. Stake med hvite og sorte horisontale striper og med tverrspiler på toppen betegner at det i løpets retning kan holdes på begge sider av samme.

Røde og sorte staker. IALA 1981

En komite nedsatt i 1900 foreslo å bruke røde staker til babord og sorte til styrbord. De ønsket også å fastslå en hovedretning for leia: Skip som kommer inn til kysten ved Lista og går østover, skal ha sorte staker til styrbord og røde til babord. På grunn av 1. verdenskrig ble det nye systemet gjennomført i hele landet først i 1921.

Det norske systemet fra 1921 skulle holde seg helt til 1981, da vi innførte det internasjonale merkesystemet etter IALAs retningslinjer (International Association of Lighthouse Authorities). Etter dette systemet bestemmes leias hovedretning sentralt. I forhold til hovedretningen brukes grønne bøyer og staker til styrbord og røde til babord (lateralmerking). Sorte og gule kardinalmerker markerer grunner i forhold til himmelretningene. I tillegg brukes senterleimerker, merker for frittliggende grunner og spesialmerker.

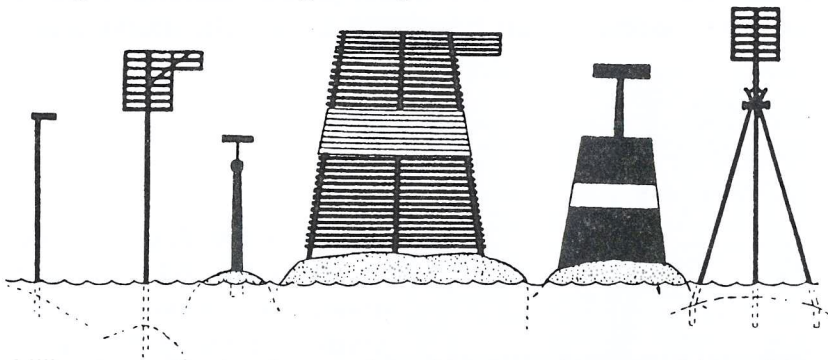
Langs Grimstadkysten ble det sommeren 1997 registrert totalt 24 flytende merker: 12 røde, 8 grønne og 4 sorte og gule kardinalmerker. De flytende merkene varierer i størrelse, og som en hovedregel er de store bøyestakene plassert lengst ute mot havet. Nesten uten unntak er det reflektor på stakene, som er godt synlig på radar. De nyeste stakene er laget av glassfiber, de er serieprodusert og kan vel snaut kalles kulturminner. Det er heller tidspunktene for utsetting eller inndragning av staker som gir oss innsikt i historiske variasjoner i skipstrafikken mot havnene og langs kysten.

FASTE DAGMERKER

Jernstenger

Det er jernstenger som er de vanligste merkene på kysten vår. De 37 registrerte stengene av smijern eller

stål representerer stor variasjon i alder og slitasje, men også i utforming av selve stanga og toppmerket. Stengene rager mellom 4 og 5 meter over vannflaten. Mens de eldste stengene oftest var 6" tykke, er det vanligst med 4" stenger idag.

Ulike typer faste dagmerker. Fra venstre ser vi jernstang med viser, jernstang med krekse (grind), støpejernsøyle, trebåke, varde og trebeinet jernbåke, også kalt duc d'albe. (Fra C.F. Rode: «Norges Fyrvesen» 1941).

Som hovedregel er det montert en viser på stengene, for å lede trafikk riktig i forhold til leia og innseilingene. På de stengene som regnes for viktigst, settes det en krekse som toppmerke, dvs en stor «grind» av tre. Men en del av stengene står så værhardt til at toppmerker ikke vil tåle bølger og vind. Stengene står «nakne» på båen for å vise faren, og er så utsatt for sjøgang og is at mange av dem er bøyd. I noen tilfelle løftes de også opp av isen vinterstid, for å bli funnet på bunnen neste vår.

Stengene er oftest plassert på høyeste punkt på en undervannsbåe, eller helt oppå et skvalpeskjær. Da merkelagene på 1920-tallet fikk såkalte «anleggsstoler», ble det mulig å bore på inntil 4 meters dybde. Slik kunne stengene plasseres ut fra båen og nærmere leia.

Anleggsstolen besto av et stillas av jernstenger som kunne settes sammen oppå båen, med en arbeidsplattform på toppen. Boringen foregikk lenge med håndkraft, og det ble brukt bor med skjær i full bredde, altså opptil 150 mm! Tre mann jobbet sammen, idet to slo med feisler og en håndterte boret. Da merkelagene

Et av Merkevesenets bilder av arbeidet på «anleggsstolen», en oppfinnelse som gjorde det mulig å bore hull til jernstenger på inntil 4 meters dyp.

(Foto: Kalender for Fyrmuseet, Volda).

oftest besto av formann og 8 mann, var dette særdeles tunge arbeidet basert på jevnlig avløsning og hvile. Boret måtte skiftes ut etter 600 - 1500 slag, avhengig av hvor hardt fjellet var. Hullene ble gjort svakt koniske for at stengene skulle kiles fast. I noen tilfelle ble de festet ekstra med jernkiler eller støp. Det ble brukt stenger inntil 7 meter lange, med forlenger festet med spesielle klammer der dette var nødvendig.

Våre eldste lokalitetene for stenger av denne typen finner vi på en grunne på nordsida av Kvaløya, der en stang ble satt ned i 1876, samme året som det ble plassert to stenger samt en såkalt duc d'albe etter utbedringsarbeidet i Smørsund. En duc d'albe består oftest av tre tynne jernstenger som er boret ned i skjæret,

holdt sammen av en slags klemme over vann, og oppå denne foten er det montert en forlenger av jern. Selve betegnelsen duc d' albe skal visstnok ha sin bakgrunn i historien om stattholderen i Nederlandene, hertugen av Alba (1508-82). Ordet opptrer i flere varianter: dikdalb, dikedal, dikkedaller. På de nyere merkelistene blir disse «trebeiningene» oftest kalt jernbåke. På båken ved Måkeholmene, vest for Rivingen, ble det i 1978 plassert en lanterne. Ellers sto det i kortere tid jernbåker i Smørsund og på Rossebåen. På skjæret i Smørsund som senere fikk navnet «Plada», sto det logisk nok en trebeinet båke med en plate som toppmerke. Den ble satt opp i 1896 og revet i 1953.

Ved de ytterste stengene, som f.eks. Hundebåen utenfor Valøyene og Kobbernaglen ved Gråholmen, er det selv i maksvær om sommeren betydelig drag i sjøen, og en forstår bedre hvilken tøff og våt jobb merkegjengene har hatt!

Varder

Vardene kalles ofte «steinkjerringer», kanskje fordi de kan minne om en stakk, og flere har lokale kjæle navn. I allfall de eldste vardene er tørrmurte, om de er plassert i trygg høyde eller avstand fra flomål og bølgeslag. Både i form og størrelse kan de variere, selv om Merkevesenets «standard» lenge var en kjegle på rundt 5 m høyde, 3,5 m diameter i rota og 2,5 m i toppen.

Fine eksempler på merkelagenes byggeteknikk ser vi særlig der de utfoldet seg med de tørrmuring. Hos oss er de firkantede vardene på Indre Leiholmen og på Hellene, utenfor Moysanden, fine eksempler på denne byggeteknikken. Begge ble satt opp midt i 1870-åra. På utsatte Svartskjær, ytterst i Smørsund, var en av de

murte vardene så ødelagt at Kystverket fant det nødvendig å bygge den opp på nytt i 1986.

De fleste vardene ble bygd av Merkevesenet i perioden 1870-90, og oftest så nær sjøen at en måtte regne med harde påkjenninger i uvær. Derfor ble de murt opp av stor sprengstein og sementmørtel. Denne typen representerer brorparten av de registrerte vardene. På lave og utsatte skjær ute i havbrynet, som Håbber, ser vi merker etter stadige reparasjoner, der armert betong etter hvert erstatter tidligere byggeteknikk.

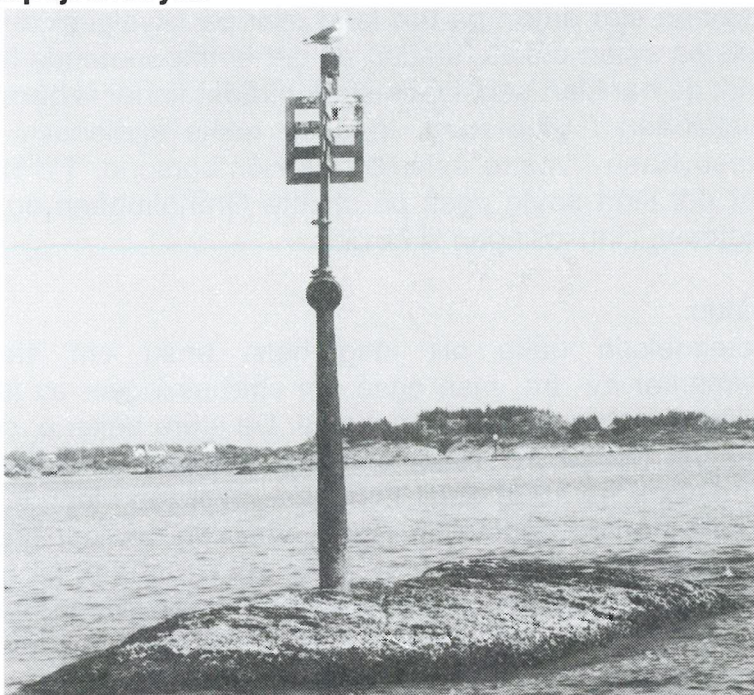

På det lave skjæret Hellene, mellom Hesnesøyene og Fevik, satte Merkevesenet opp denne flotte tørrmurte varden i 1876. Vi har bare to av denne typen i vår kommune. Den andre står på Indre Leiholmen.

Der det overhode var muligheter for det, ble steinen tatt ut på stedet. Flere steder finner en små steinbrudd nær varden, og gjerne borehull, merker etter kiler og stein som er blitt til overs. Der vardene skal vise løpet i leia, er de forsynt med en jernstang med viser. Da det fra 1880-tallet ble eksperimentert med de små fyrlyktene, fant Fyrvesenet det av og til opportunt å utnytte de allerede

etablerte steinvardene som fundament for lyktene. Vardene lå jo sentralt i forhold til leia eller innseilingene. Enda enklere ble det da Fyrvesenet rundt 1920 introduserte de rundtlysende små lanternene til å «forsterke» dagmerkene ved kystleia. Hos oss ble vardene på Hesnesbregen og på Galten funnet egnet som lanternefundament, mens en valgte å plassere lykta på Saleskjær noen meter fra den eksisterende varden.

Støpejernsøyler

I den vestlige innseilingen til Homborsund ligger den lumske Ålesøybåen midt i leia. På en slik utsatt og viktig lokalitet så Merkevesenet viktigheten av et merke som syntes godt og som tålte saltvann, bølgeslag og vind. I 1878 ble det derfor plassert en solid støpejernsøyle her. Den står godt også i 1998!

De gamle støpejernsøylene var tykkere og bedre synlig enn de tynne stengene, men av praktiske årsaker var det vanskelig å sette dem opp på undervannsskjær. Foten er ca. 30 cm i diameter, og søylen smalner oppover. Da søylene i formen kan sammenlignes med kanonløp, kan vi når det gjelder monteringen støtte oss til fyrinspektør Schives redegjørelser for oppsettingen av et kanonløp på Reierskjær i 1842, der det ble boret 40 små borehull. Så måtte det støpes og kiles i tillegg.

Søylene står enten på tørt land eller på skvalpeskjær, til dels på svært utsatte steder, og det er imponerende hvor godt de har klart seg. I Grimstadorrådet finner vi bare to: Juskebaen i Smørsund, med en rekke kjælenavn, og Ålesøybaen i vestre innseiling til Homborsund. Tidligere har det stått søyle også på utsatte Gråholmbaen og på Hjelmen, i innseilingen til Fevik.

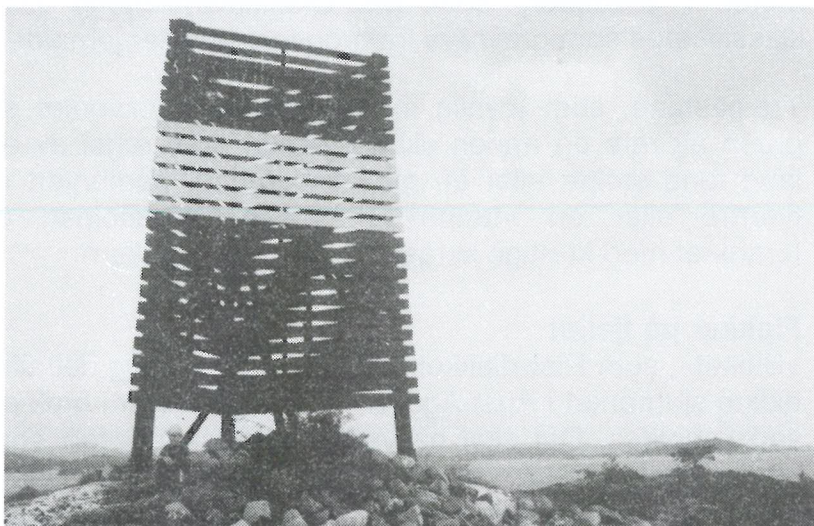
Båker

Betegnelsen båke blir idag helst brukt om større sjømerker av tre, men også om «trebeininger» av jern, tidligere betegnet som duc d'albe. De store båkene, som Hesnes Merke fra 1825, er nevnt tidligere. Den første merkelista fra 1839 angir merkenes posisjon i lengde og bredde, antatt synsvidde i godt vær, og vedlagt følger xylografiske illustrasjoner av hvert enkelt merke, på linje med fyrstasjonene. Sandøytårnet har synsvidde på 2 norske mil, Hesnes Merke 1,5 mil, Nødingen 2,5 mil og Ulvøysund Merke 1,5 mil.

Ytterst ved innseilinga fra vest ligger Risholmen, som idag er forsynt med både dagmerke og lanterne. På merkelista for 1863 er angitt den eldgamle merketypen «Stang med Tønde» på dette viktige stedet, men etter hvert som Merkevesenet bygde ut kystleia ble tremasta

med den røde tønna skiftet ut med den nåværende trebåken rundt 1910.

En underlig skjebne fikk fyrlykta i det høye tårnet på Håøya, en av de aller første lyktene i landet sammen med lykta på Stangholmen og på Rivingen i 1883. Bare få år etter, da Grimstad endelig fikk sin fyrstasjon på Rivingen, ble lykta på Håøya overflødig, og fra 1896 har den figurert på merkelistene som et rent dagmerke og kjært kjennemerke for denne tradisjonsrike øya.

Den store trebåken på Risholmen, som erstattet masta med den røde tønna rundt 1910. Bildet viser at dette merket, som flere andre ytterst mot havet, er plassert på en stor røys som er kastet opp av rullestein, enten som gravplass eller som et eldgammelt sjømerke, eller kanskje med begge funksjoner?

Master

Ved mange av de eldste innseilingene i Aust-Agder står fremdeles den gamle mastetypen, eller «Stang med

Tværtræ», kanskje «Stang med Tønne». Stadig har de kors eller tverrtre i toppen, som på Sandholmen og Klåholmen, eller tønne, som ved østre innseiling til Homborsund. En tredje mast av denne typen sto på Grønningen, men denne ble av naturlige grunner fjernet da fyret ble bygd. Den eldgamle innseilingen til Goosefjorden gjennom Klåholmsundet er fremdeles markert med høye tremaster, De er på merkelista fra 1863, men merkingen her er trolig mye eldre. Ja, masta på Sandholmen er plassert på toppen av en røys, 11 meter i diameter, som på Oldsaksamlingens liste klassifiseres som gravrøys fra bronsealder eller jernalder.

Tremastene, som jevnlig må fornyes av Kystverket på grunn av råte og annen skade, består som regel av en lang rund stolpe eller en grov firskjæring, påmontert et tverrtre eller en «tønne» i toppen. Midtstolpen er forankret med kraftige skråstøtter av tre og smijern.

Flekker på fjellet

«Bleket», som Risørflekken kalles lokalt, er trolig det aller eldste sjømerket i Aust-Agder som fremdeles er i bruk og vedlikeholdes. Det skal ha vært hollandske sjøfolk som startet med kalkingen, rundt 45 meter over havna i Risør. Men også andre steder har hvite flekker fungert som landkjenning, f.eks. den lille «Dauingen» som viser vei fra havet inn til havna i Lyngør.

I Grimstad finner vi flekker på Østre og Vestre Svertingen, som markerer en av de eldste innseilingene til Goosefjorden. Disse er på merkelistalista allerede fra 1876, og flekkene vedlikeholdes fremdeles av Kystverket, som i dag viser vilje til å ta vare på også slike eldre merketyper som det ut fra rene nyttebetraktninger ville vært fristende å avskrive i vår moderne GPS-

Den karakteristiske hvite flekken og jernstengene med «ballonger» på toppen av Vestre Svertingen, ved en av de aller eldste innseilingen mot Groosefjorden og Grimstad. Stengene slik de ser ut i dag er av en noe annen form enn de opprinnelige ballongene, som var plassert på bare en stang.

pregede båthverdag. På toppen av Vestre Svertingen, i tilknytning til det to flekkene, står et merke som i dag består av tre jernstenger påsatt «ballonger» av tre. Dette er den første jernstanga ved Grimstad, på merkelista fra 1870: «1 Jernstang med Ballon», og trolig plassert på toppen av den bratte holmen som landkjenningsmerke og identifikasjon av akkurat denne innseilingen.

Spesielle merker

«Bestemorsvarden» på Håøya utenfor Grimstad er trolig et eksempel på de virkelig gamle merkene, satt opp av losere, brukt av losere, «en varde med stang udi». Det gamle merket står inne på øya, og er idag uten betydning som seilmerke. Selve varden er registrert som gravrøys fra bronse-alder/jernalder. Interesserte grunneiere holder stanga og viser den vedlike. Dette merket er kjent fra

Henrik Ibsens maleri av «losen på Haaø».

Et sjeldent minne fra Havnevesenets prosjekter i 1870-åra finner vi på Sundholmen, ved innseilingen til Homborsund. Tallene 14 og 15 er hogd inn i fjellet like over vannflaten, og angir fri seilingsdybde i fot gjennom det utbedrete løpet mellom Sundholmen og Homborøya, lokalt kalt «Jakterenna». Anleggsarbeidet ble avsluttet i 1877, og de små tallene er neppe hogd inn som seilmerker for sjøfarende. Det er heller ikke såkalte vannstandsmerker, som ble hogd i fjellet før Havnevesenet gikk igang med nye prosjekter. Slike merker ble gjerne plassert nøyaktig en meter over middelvannstanden. Så kanskje «fotmerkene» bare er et minne om et arbeid som er fullført, hogd inn av stolte anleggsfolk?

Merker som er borte

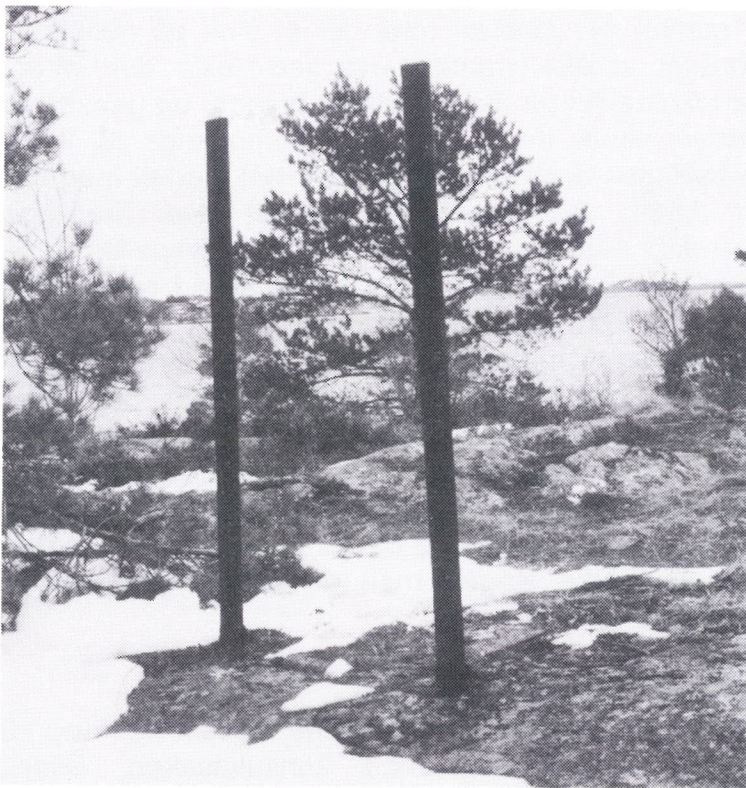
Tilfellet «Veirmøllen på Homborgø» er allerede nevnt, men dette merket er ikke typisk for den sørlandske sjømerkingen hverken i form, etablering eller den dramatiske måten det forsvant ut av merkelista på. I flere tilfelle ble eldre merketyper erstattet av større, mer moderne merker eller av fyr og fyrlykter. I de trangeste delene av leia og på de mest utsatte lokalitetene ble det prøvd ut ulike typer merker, som f.eks. i området ved Gråholmen og i Smørsund. På Grønningen ved Homborsund ble mast med tønne erstattet av fyrstasjon, på Risholmen ved Goosefjorden ble mast med rød tønne erstattet av trebåke, siden også lanterne. I 1889 ble det satt opp en trebåke på Lauvåsen på Fevik, nokså langt inne på land. Den ble inndratt i 1914. Dessverre har jeg ikke funnet tegning eller bilde av denne båken. Foreløpig har jeg bare merkelistene som dokumentasjon for dette merket, som trolig ble overflødig etter at Fevik fikk sin fyrlykt i 1902.

At merker blir inndratt fordi det er slutt på nyttetraffic i området, er ikke uvanlig, f.eks. ved Hasla, der det en tid var lokaltraffic på den offentlige brygga, og ganske store fartøyer skulle inn til den store dampdsaga på Vesøya. Innseilingen til Kaldvellfjorden var tett merket med staker før driften ved tresliperiet stoppet opp. Trafikkbildet forandrer seg over tid, og merkingen avspeiler selvsagt en slik utvikling. Også undervannsskjær i havnene som sprenges bort eller blir fundament for brygger, vil føre til forandringer i merkingen. Slik forsvant flere staker som markerte farlige båer rundt Torskehølen, den siste så sent som i 1954. Inne i Fevikilen sto det fra ca. 1990 en 6" jernstang på en slaggrunne ganske nær land. Her har terrenget forandret seg betydelig pga. flere utfyllinger. Jernstanga står imidlertid på samme plass, riktignok ikke som seilmerke lenger, men et godt stykke inne i en villahage!

Marinens krigsmerker

Den sterke opprustningen i Norge mellom 1895 og 1905 hadde sammenheng med konsulatsaken, Sveriges bevilgning til eget forsvar i 1895, og selve unionsoppløsningen. I denne perioden ble et krigsmerkesystem for den norske marinen utredet og planlagt av senere kontreadmiral Jacob Børresen. Hans forslag til merkingssystem ble godkjent i 1898, og året etter ble oppbyggingen begynt. Ved mobilisering skulle de såkalte «fredsmerker» fjernes og et fåtall «krigsmerker» settes opp. Fyrlykter skulle slokkes, og selve bygningene males med kamufleringsfarge. Børresens krigsmerkesystem ble forandret en rekke ganger før det ble nedlagt i 1946.

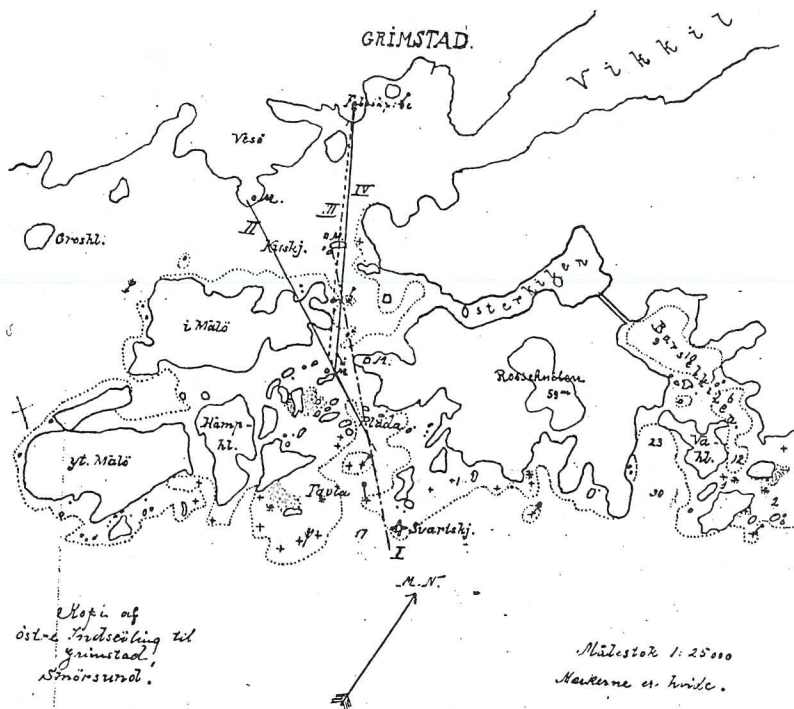
Krigsmerkene sees idag som kraftige jernstenger, satt opp som fundament for de såkalte «vintermerkene», som besto av trelemmer malt hvite eller røde etter et bestemt

Et lite, men viktig minne etter marinens hemmelige krigsmerkesystem. «Vintermerket» i Sømskilen, som skulle fungere som «bakmerke» for et «formerke» malt direkte på heia ute på Brattholmen. I overraskende god stand etter nærmere 100 år, men uforståelig for passerende stangfiskere og hyttefolk.

mønster for gjenkjennelighet. I Grimstad har vi bare ett sett av disse stengene tilbake, nemlig i Sømskilen. I dette vanskelige farvannet skulle Marinens lette torpedobåter ta seg inn ved hjelp av overrettpeiling: formerket var på Brattholmen og bakmerket inne på land. Ivrigte forfølgere ville forhåpentligvis gå på en av de mange grunnene utenfor Hasla, da de formodentlig ikke kjente til

merkesystemet. Selv om Børresen hadde ambisiøse planer om å merke Smørsund ved hjelp av slik overrettpeiling, ser det ikke ut til at fundamentstenger noen gang ble satt opp her. Derimot ble det satt opp et formerke på Herøya, mens kirketårnet på Grimstad kirke ble «annektert» som bakmerke for overrettpeilingen!

Slik tenkte Børresen seg i 1893 navigeringen innover Smørsund etter krigsmerker. Sentrale lokaliteter å plassere overrettmerker er Marivollodden, Iverskjær, Vessøyhauet og Kuskjær. Som ekstra bakmerke peker fabrikkpipa på Bangs dampsgag på Odden seg ut.
(Kart: Riksarkivet)

I korte trekk besto krigsmerkingen av følgende elementer: Ytre fredsmarker skulle fjernes eller usynliggjøres/maskeres. Istedet skulle marinen bruke naturlige innseilingsmed, basert på overrettpeilinger. Bare der dette viste seg utilstrekkelig, skulle det settes opp eller males krigsmarker. Det ble også utredet systemer for å villedde en fiende, altså oppsetting av falske overrettmarker for å lede skip på grunn.

Krigsmerkene var delt i to hovedgrupper: Sommermerkene skulle males direkte på fjellet eller på eksisterende varder, mens vintermerkene var systemer av trelemmer satt opp på jernstenger. Vintermerkene var også forsynt med kroker til å henge lykter på. Særskilte krigsmerkekart ble utarbeidet. Det var Admiralstaben som administrerte systemet. Oppsettingen og tilsynet med jernstengene var strengt hemmelig, og det ble oppnevnt krigsmerkeformenn for de ulike distrikter. Marinens folk bestemte plassering av merkene, og satte ned markeringsbolter. Så var det merkeformannen som ordnet med oppsetting av fundamentstengene, og evt. montering av plater ved mobilisering. Ved registreringen ble det ikke funnet ferdige stenger i Smørsund. Men det ble funnet 3 bolter, som sannsynligvis er Marinens markeringsbolter for krigsmerkene.

Mye av Riksarkivets kildestoff omkring krigsmerkesystemet er fra tida rundt unionsoppløsningen. Men så sent som i 1938 finner vi mobiliseringsplan. I Arendal Distrikt var los Chr. Juell Pedersen fra Merdø formann, og hans ansvar gikk fra Gjærnestangen til Homborsund Fyr. Området vestenfor tilhørte Kristiansand Distrikt. Krigsmerkesystemet ble nedlagt like etter siste verdenskrig. Siden er fundamentstengene ikke vedlikeholdt på noen måte, og

de som står nærmest sjøen er svært korroderte. De andre har holdt seg imponerende godt på grunn av jernkvaliteten. I et par tilfelle er den ene eller begge stengene fjernet, som f.eks. Herøya ved Grimstad. De såkalte «bakmerkene» står lenger inne på land, er idag skjult av skog og umulige å oppdage fra sjøen. Dette gjelder f.eks. merket i Sømskilen.

FYRSTASJONER.

Homborsund

Da det i 1870-årene utviklet seg nærmest til et kappløp mellom Lyngør og Homborsund om å få fyrstasjon, anførte tilhengere av Homborsund-prosjektet at det hadde vært 45 skipsforlis på strekningen mellom Torungen og Oksøy bare i årene 1865-75, mot Lyngørrområdets fattige 21! Departementet lot seg bevege av en slik argumentasjon, og bevilget til begge prosjektene. Arbeidet kom i gang i 1877, og i 1879 ble fyret tent, mens tåkesignal kom så sent som i 1951, da fyrbygningen måtte utvides og ombygges for å gi plass til kompressor, trykkluftttanker og aggregater. Bemanningen ble utvidet og en ny bolig satt opp. Men også Homborsund ble innhentet av utviklingen. I 1973 gikk stasjonen over fra familiestasjon til tårnstasjon, og i 1992 ble den avbemannet og automatisert. Bygningsmassen har fått ny bruk, disponert delvis av Kystverket som feriebolig, delvis av Kystlaget Terje Vigen. I Riksantikvarens nasjonale verneplan for fyrstasjoner ble Homborsund foreslått fredet, og for øyeblikket er fredningssaken under behandling.

«Problemet Rivingen»

Mens Fyrvesenet hadde realisert store prosjekt ved Homborsund og Lyngør, der fyrene ble tent i 1879, og på

Saltholmen ved Lillesand tre år senere, fikk ikke Grimstad gjennomslag for sine ønsker om en fyrstasjon ved vestre innseiling. Saken verserer stadig i regjeringens utkast til statsbudsjett, som f.eks. i 1882, da Fyrdirektøren under kapitelet «Nye Arbeider» posterer utgifter til to fyr ved innseilingen, ett på Håøya og ett på Rivingen, med en total kostnad på kr. 53.000.

Rivingen fyrstasjon, slik den så ut sommeren 1997. I over 40 år var holmen og fyret her et «stridens eple», da en ordentlig fyrstasjon fra lokalt hold ble vurdert som uunværlig for å sikre Grimstad havn anløp av ruteskip og annen kysttrafikk, og dermed sikre viktige næringer i distriktet. Bildet viser også at holmen ligger midt i en liten kalkforekomst, svært sjelden i Aust-Agder, og hadde det ikke vært for fyrstasjonen, er det mye mulig at «Bratte Rivingen» hadde lidt samme skjebne som «Flade Rivingen» et like innenfor, og blitt sprengt ut til det ugjenkjennelige for å utnytte kalkforekomsten.

Han henviser til et andragende fra Grimstads Sømands- og Handelsforening i 1879, om å anlegge fyrstasjon på

Fureholmen! Dengang prioriterte Stortinget fyret på Saltholmen. Etter undersøkelser i farvannet sommeren 1881 mener Fyrdirektøren at Fureholmen er uegnet for plassering av fyr, pga. svært spisse lysvinkler som vil gjøre navigeringen risikabel. Han setter heller ikke særlig pris på grunnene ved Fuglebåen og Risholmsnaget. Selv om han har fått tilbud om at lokale interessenter er villig til å sette opp et fyr her på egen regning, mener han at dette ikke er måten å bygge opp kystleia og innseilingene på Agderkysten, og avviser en slik løsning.

Heller ikke i 1883 bevilges det penger til fyr hverken på Rivingen eller Håøya. Fyrdirektøren og de lokale ildsjelene bremses av en politisk drakamp på Stortinget. Vi er midt i den politiske striden mellom regjering og storting om hvor den avgjørende makt skal ligge, en strid som kulminerte i Venstres og Johan Sverdrups overtagelse av regjeringsmakten i 1884 og etableringen av et parlamentarisk system i Norge. Venstre blokkerer systematisk regjeringen Selmers forslag til bevilgninger, f.eks. til utbygging av Fyrvesenet.

Fyrlyktenes inntog

Mens altså utviklingen av sjømerkingen ved Grimstad «holdes i halen» av politiske årsaker, blir den uventet trukket i en ny retning av den ustyrlige teknologiske utviklingen. Tidlig i 1880-åra hadde det svenske fyrvesenet prøvd ut små fyrlykter i håp om å kunne finne fram til en type som kunne brenne i lengre tid uten tilsyn. 13 lykter ble satt ut i Stockholms skjærgård i 1883, med gassolje som brennstoff, og samtlige skal ha brent i flere måneder uten uhell. Disse gassoljelampene var billige både i anskaffelse og drift, og lette å sette på plass. En trengte bare et lyktehus på 2x2 meter og en bu av samme størrelse til å lagre brennstoffet i. Fyrdirektøren

var imponert over forsøkene i Sverige, og foreslo alt samme år for Stortinget å bevilge 12000 kroner til å sette opp 7 gassoljelamper til forsøk. Stortinget ble begeistret for slike billige innretninger og bevilget midler til ytterligere 6!

«Nellevine» kalles lykta på Havnepynten ved Homborsund, visstnok oppkalt etter ei dame i bygda som alltid gikk med lange skjørt. Lykta ble tent i 1897, og går under betegnelsen «Jernhus med underbygning av tre». Grønningen med Homborsund Fyr i bakgrunnen.

Tre av disse ble satt opp ved vestre innseiling til Grimstad: på Stangholmen, Rivingen og Håøya. Fyrdirektøren advarer imidlertid mot å tro at slike små lykter vil kunne erstatte større fyrstasjoner, dertil er lysstyrken for liten og risikoen for slokking for stor. Det vil ikke være forsvarlig å bruke dem ved innseilinger fra havet eller på andre steder der slokking kan føre til ulykker. Og i en skrivelse til næringskomiteen i Stortinget

uttaler han at f.eks. ved de tre lampene ved Grimstad har en gått ut over de riktige grensene for bruk av fyrlykter. Han kjenner til de sterke ønskene om fyrstasjon også ved Grimstad og at manglende bevilgninger til Fyrvesenet kunne oppfattes som ledd i en politisk kamp. På dette tidspunkt var fyrplanene redusert til en fyrstasjon på Rivingen, som regjeringen Selmer hadde ført opp på sitt budsjett, men flertallet brukte «visnepolitikk»; de nektet å bevilge penger til prosjektet, som et våpen i kampen for regjeringsmakten. Selv ivrige venstrefolk i Agder mente at dette våpenet kunne bli tveegget, men heldigvis skjedde ingen forlis i området i løpet av denne striden. Etter regjeringsovertagelsen i 1884, da Johan Sverdrup var leder for Marinedepartementet, snudde han helt rundt. Bevilgningen ble vedtatt enstemmig, og i 1886 ble fyret tent.

Fyrdirektørens skepsis har altså fått gjennomslag. Og den særdeles aktive sjømannsforeningen har fått sitt ønske oppfylt. I disse årene har foreningen for egen regning fått laget et nytt innseilingskart til byen, der de tre lyktene er merket behørig av, samt det røde havnefyret på Biodden. Nå er lykta på Rivingen erstattet av et skikkelig innseilingsfyr, og allerede i 1896 er Håøy-lykta, plassert i et høyt tretårn, ute av fyrlista, men senere bruktt som dagmerke.

Da byggingen av fyrstasjonen på Rivingen var vedtatt, måtte en finne en alternativ plassering av lykta her. Førstevalget var Flate Rivingen, men etter en del ugreie med grunneierne, valgte Fyrdirektøren etter konferanse med sjømannsforeningen å plassere lykta på Østre Tvillingholmen, der den ble tent samtidig med fyret på Rivingen, 8/9-1886.

Trehus blir jernhus

Innføringen av den lille fyrlykta regnes for en av de viktigste begivenheter i Fyrvesenets historie. Den var rimelig å sette opp, og en innleid fisker kunne passe den. Allerede ved århundreskiftet sto det rundt 500 slike lykter langs hele norskekysten. De første lyktene var alle «Gasolielamper» i små trebygninger, og skulle bedre navigeringen ved den vanskelige innseilingen til Groosefjorden. Stangholmen hadde «tindrende» lys, Håøya «fast rødt» og Rivingen «fast», mens Boddelykta lyste rødt. Lyktene på Stangholmen og Håøya ble brukt som overettfyr. Brennetid var fra 15. august til 30. april.

En av de mange oljebuene. Denne står fremdeles på østspissen av Kvaløya, mellom de to overettlyktene Hesnes nedre og Hesnes øvre. Etter at solcellepanelene erstattet olje som energikilde, er en del av disse buene fjernet av Kystverket. De andre er blitt tilbudt grunneiere som ønsker å ta vare på de små bygningene og kanskje bruke dem til redskapsbu o.l.

Etter en del branner i de utsatte trehusene, ble lykta på Merdø ved Arendal satt opp i 1894 som den første av mange «små jernhus», dvs. åttekantede «kiosker» av støpejern. Tilveksten av disse lyktene var jevn utover mot 1914, da det sto 41 støpejernslykter i Aust-Agder, mens bare fire trelykter var tilbake. I dag er det gamle tretårnet på Håøya et minne om denne første tida, mens vi i hele fylket bare har ett eneste «lite trehus» igjen i full bruk. Det står på Gitmertangen helt øst på Tromøya.

På Indre Leiholmen ble det i 1895 satt opp en lykt «paa Træstativ», som senere er blitt skiftet ut med mer solid materiale. Olja er blitt erstattet av solcellepanel.

I perioden fram mot århundreskiftet skjer det mye: Fra 1893 til 1895 etableres hele 7 nye fyrlykter: Spærholmen, helt øst mot Arendal, Hesnessund østre og vestre, Leiholmsund østre og vestre, Bjørøya og Vesøyhauet. I 1897 kommer lykta på Havnespynten ved Homborsund. Men bare på Vesøyhauet settes det opp trehus, de andre er prefabrikerte jernhus fra Frognerkilen eller andre støperier på Østlandet. I 1896 er lykta på Håøya oppgitt, mens de opprinnelige trehusene på Stangholmen og Østre Tvillingholmen skiftes ut i 1904. Trehuset på Håøya blir stående, men uten lampe. Lengst står trehuset på Vesøyhauet, som figurerer på fyrlista så sent som i 1914.

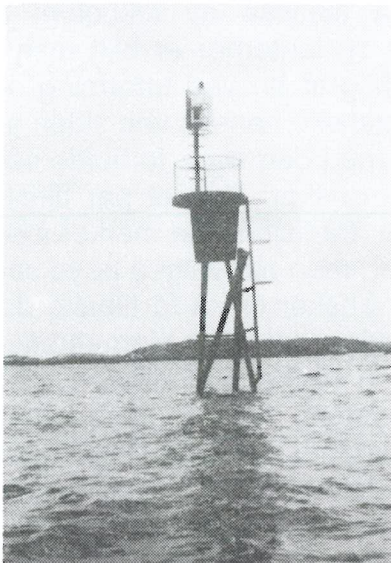
I en ny «bølge» etableres to overettfyr ved vestre innseiling til Homborsund i 1900, lykta på Fevik i 1902, overettfyrene Hesnes nedre og øvre på Kvaløya i 1905, og Sundholmen ved Homborsund i 1909. Da er leifyrene etablert langs Grimstadkysten, og forandringer som kommer siden er marginale.

Men fyrstasjonen på Rivingen får ikke lang «fartstid». Allerede i 1925 avbemannes den og bygningene og holmen selges til private, på tross av sterke lokale protester og en Grimstad-deputasjon som reiste til Oslo og Stortinget for å uttrykke sin misnøye. Fyrvesenet valgte på ny å avspise byens innseiling fra vest med en ubetjent fyrlykt, slik situasjonen var fra 1883 til 1886. Bemannede fyrstasjoner er dyre i drift, men på Rivingen ble denne problemstillingen aktualisert en generasjon eller to før de andre fyrene på Sørlandskysten.

Lanterner

Den første gasslanterna i vårt område ble montert på toppen av steinvarden på Galten i 1931. Senere kom

lanterna på Hesnesbregen i 1936. Lanternene er egentlig bare «forsterkede dagmerker», da de er rundtlysende og ikke angir seilretning. Gass var et praktisk brennstoff, da en gassbeholder kunne vare i månedsvis, og derfor kunne slike lanterner brukes der det i uvær var vanskelig å legge til med båt. Batterilanterne ble etablert på Rishomen i 1949, og den nyeste på jernbåken ved Rivingdypet i 1978. I dag er lanternene montert på batteriskap og gjerne med solcellepanel som strømforsyning.

Slik ser jernbåken ved Måkeholmene ut i dag. Opprinnelig ble det satt ned en duc d'albe (trebeinet jernbåke) her i 1887. I 1978 ble dette viktige dagmerket forsterket ved at det ble plassert en rundtlysende lanterne oppå jernbåken.

Havn

Merkingen lengst inne mot havneområdene er knyttet tett til utviklingen i trafikken på havna og anleggsarbeid både over og under vann. Minnene fra slik aktivitet var tema for registreringens «dypundersøkelse». Kystlaget Terje Vigen har gjort et betydelig arbeid når det gjelder å oppspore, dokumentere og vedlikeholde de gamle jernpålene, som er svært utsatt for korrosjon, da de oftest

er plassert i bølgeslagsonen. Dette er imidlertid så stort og spennende tema at det krever minst en egen artikkel.

Kulturminner

For sjømerker som for de fleste andre kulturminner gjelder hovedregelen om at den beste bevaring er gjennom bruk. For Aust-Agderkystens del viser Kystverket i dag vilje til å ta godt vare på samtlige merker, også de gamle båkene og vardene som har utspilt sin viktige rolle for den rene nyttefart. De siste åra har Kystverket prøvd å tilpasse ny teknologi til eksisterende fyrlykter. Lykter og lanterner er blitt utstyrt med solcellepanel. Det er viktig at en ved utforming og plassering av panelene tar estetiske hensyn ved siden av de rent praktiske. Kystverket må i dag også forholde seg til en bevisst kystbefolknings ønsker. Ved et par tilfelle har Kystverket erstattet gamle, tradisjonsrike merker med enklere, standardiserte merker, men har valgt å bøye seg for lokalbefolkningens sterke ønsker om å få tilbake det opprinnelige merket. Kanskje det er sjømerkene karakter av det tidløse, og den sterke symbolikken, som engasjerer og griper. For kystens folk er sjømerkene grunnlaget for trygg seilas, og det er nok ingen tilfeldighet at mange av merkene fremdeles bærer korssymbolet, slik tilfellet var i middelalderen.

Viktigste kilder:

Merkelister 1839-1996 på Kystdirektoratet i Oslo og Kystverket 1. Distrikt i Arendal.

Fyrlisten 1839-1996, samme steder.

Protokoller og annet arkivstoff ved Kystverket 1. Distrikt i Arendal.

Fyrvesenets arkiver på Riksarkivet.

Diverse arkivstoff og manuskript på Kystdirektoratet (Bl.a. om Rivingen-saken).

Arkivmateriale om Krigsmerkevesenet på Riksarkivet.

Kartmateriale, Riksarkivet.

Forøvrig henvises til oversikt over kilder og litteratur i registreringsrapporten «Sjømerker i Aust-Agder, registrering 1997», kulturavdelingen i Aust-Agder fylkeskommune.

FYRLYKTER OG LANTERNER I GRIMSTAD REGISTRERTE LOKALITETER

- Listen er satt opp i retning øst-vest.
- Det er brukt samme løpenummer og samme skrivemåte som i Kystverkets fyrliste.
- Det forekommer bare en privat lampe på listen (Biudden, Grimstad)

Reg.nr	Navn	Type	Etablert	Andre oppl
F 630	Spærholmen	8-kant jernhus	1895	Gr.kontr. Oljebu
F 631	Fevik	8-kant jernhus	1902	Gr.kontr. Oljebu
F 632	Hesnes Nedre	8-kant jernhus	1905	
F 633	Hesnes Øvre	8-kant jernhus	1905	Oljebu
F 635	Hesnessund Østre	8-kant jernhus	1895	Oljebu flyttet
F 638	Hesnessund Vestre	8-kant jernhus	1895	
F 639	Hesnesbreggen	Lanterne på varde	1936	Varde 1882
F 641	Leiholmsund Østre	8-kant jernhus/stativ	1893	Grkontr. Oljebu
F 642	Leiholmsund Vestre	8-kant jernhus/stativ	1895	Grunnkontrakt
F 643	Galten	Lanterne på varde	1931	Varde 1892
F 650	Stangholmen	8-kant jernhus	1883	Tre1883 Gr.kontr.
F 650A	Rivingdypet	Lanterne på j.båke	1978	Duc d'albe 1887
F 651	Rivingen	8-kant jernhus/underb	1925	Treh.1883 Fyr1886

F 652	Risholmen	Lanterne på skap	1949	Gr.kontr.
F 653	Østre Tvillingholmen	8-kant jernhus	1886	Gr.kontr. Før trehus.
F 654	Vessøyhodet	8-kant jernhus/underb	1895	Før trehus Gr.kontr.
F 656	Bjørøya	8-kant jernhus	1895	Gr.kontr. Oljebu
F 666	Havnespynten	8-kant jernhus	1897	Gr.kontr.
F 667	Sundholmen	8-kant jernhus	1909	Gr.kontr.
F 668	Homborsundsleia Ned	8-kant jernhus	1900	Gr.kontr. Oljebu
F 669	Homborsundsleia Øvr	8-kant jernhus	1900	Gr.kontr.
PF 1	Grimstad Havnefyr	Lykt i lite murhus	1883	Nedlagt. Kystlaget

DAGMERKER I GRIMSTAD. REGISTRERTE LOKALITETER

- Rekkefølge i listen er i retning øst-vest.
- M-nr : Merket er på Kystverkets nyeste dataliste, med samme løpenummer.
- XM-nr: Merket er offisielt, men forekommer ikke på datalisten.
- X-nr: Private merker, ruiner og merker som er gått ut av bruk.
- G = gul, R = rød, S = sort
- Det er brukt samme skrivemåte for lokalitetene som på Kystverkets merkeliste.

R.nr.	Navn	Type	Etabl.år	Andre oppl.
X 17	Krigsmerke Sømskilen	Krigsmerke	ukj.	2 stenger
M2351	Svartskjær	Varde rund	1876	Murt
M501	Spærsrumpa	Stake G	1894	
M2947	Vrakebåen	J.stang	1887	
M3318	Torsken	J.stang	ukj.	
M2948	Fevikbåen NØ-kant	J.stang	1887	
M2980	Indre Fevikbåen SV-kant	J.stang	1888	
M2981	Hjelmen	J.stang/viser	1877	Tidl.søyde
M2982	Slaggrunne V-re land	J.stang	1894	Utfylt område
M2983	Larshausen	J.stang/krekse	1888	
M502	Østre Midtgrunnen	Stake R	1888	
M2984	Hundebåen	J.stang	1887	
M2985	Vestre Midtgrunnen	J.stang/kule	1896	
M2352	Hellene	Varde firkant	1876	Tørrmurt
M2986	Kvaløy N-side	J.stang	1876	
XM17	Stang ved Sandum	J.stang/viser	ca.1990	
M2987	Åreholmen	J.stang/krekse	1879	
M2988	Rossebåen	J.stang	1875	Tidl.jernbåke
M2989	Gråholmbåen	J.stang	1879	Tidl.søyde
M2990	Trassebåen	J.stang/viser	1911	
M2353	Tønneholmen (Gamlegapet)	Varde rund	1912	Murt
M2354	Hesnes Merke	Trebåke	1825	Flyttet 1833

X18	Fjære kirke	Bygning	ukj.	Særlig før 1825
M452	Bregegrunnen	Stake R	1895	
M503	Steinen	Stake R	1906	
XM18	Kobbernaglen	J.stang/kule	1876	Stake først
M504	Østre Jakobshausen	Stake S/G	1894	
M505	Auseflaket	Stake R	1875	
XM19	Svartskjær	Varde rund	1888	Murt. Ny 1986
M2991	Smørsundbåen	J.stang/krekse	1876	
M506	Nordre Svartskjæråen	Stake R	1902	
M2992	Steinen	J.stang/krekse	1876	
M2993	Skjærodden	J.stang/krekse	1876	Tidl.båke
M2994	Båe i sundet	J.stang/krekse	1876	
M2995	Gråskjæråen	J.stang/krekse	1920	
M2996	Juskebåen	Støpej.søyle	1889	
M507	Fuglebåen	Stake R	1892	
M2356	Indre Leiholmen	Varde firkant	1874	Tørrmurt
M2357	Lilleskjær	Varde rund	1892	Murt
M2358	Saleskjær	Varde rund	1882	Murt
XM20	Østre Sværtingen	Hvit flekk	1876	
XM21	Vestre Sværtingen	Hvit flekk	1876	
XM22	Vestre Sværtingen	Stenger/ballong	1870	Nye stenger
M508	Sværtningbåen	Stake G/S	1896	
M509	Bratthaubåen	Stake G/S	1870	
XM23	Klåholmen	Tremast	1863	
XM24	Sandholmen	Tremast	1863	
M2997	Persbåen	J.stang/viser	1888	
M510	Håbågrunnen	Stake R	1888	
M2360	Håbåskjæret	Varde 6-kant	1889	Murt/støpt
M511	Håkalbåen	Stake G	188	
M2361	Håøy	Trebåke	1883	Tidl.fyrlykt
X19	Bestemorsvarden	Røys/stang	ukj.	På Håøya
M512	Rivingdypet N-re	Stake R	ukj.	
M513	Rivingdypet S-re	Stake G	ukj.	
M2363	Fransosen	Varde rund	1887	Murt
M514	Steinene S-re	Stake R	1876	
M515	Steinene N-re	Stake G	1876	
M516	Nibbehausen	Stake R	1877	
M517	Vikletten	Stake G	1876	
M518	Jeppegrunnen	Stake G	1877	
M2998	Risholmgrunnen	J.stang/krekse	1894	
M2364	Risholmen	Trebåke	1863	Stang før
M519	Risholmbåen	Stake R	1878	
XM25	Overettmerke Risholmen	Stang/toppm.	ca.1992	uoffisiell
XM26	Overettm. Lille Furholmen	Stang/toppm.	ca.1992	uoffisiell
X 20	Krigsmerke Herøya	Krigsmerke	ukj.	Kuttet av
M2999	Fuglebåen	J.stang	1899	
M3000	Fjordbåen	J.stang/krekse	1863	
XM27	Stang ved Hampholmen	J.stang/viser	ca.1985	
M3001	Bøddelbåen	J.stang/krekse	1876	
M3002	Gunnersholmskjæret	J.stang/kors	1898	«Soldaten»
M3003	Selbåen	J.stang/viser	1898	
M2365	Prestholmen	Varde rund	1901	Murt
M2366	Lille Måkholmen	Varde rund	1930	Murt

XM28	Homborøy O-pynten	Mast/tønne	1863	
X21	Homborsund Mølle 1	Fundament	ukj.	Borte 1830
X22	Homborsund Mølle 2	Fundament	1845	Borte 1911
M3004	Grønningsundbåen	J.stang	1878	
M520	Grønningsflaket N-re	Stake G	1878	
M521	Grønningsflaket S-re	Stake G	1878	
XM29	Havnespynten	Mast/tønne	1863	
M522	Dannevikbåen	Stake R	1932	
M2367	Skarveskjær	Varde rund	1924	Murt
M3005	Kongsholmrevet	J.stang/krekse	1878	
M3006	Homborsundrenna N-side 1	J.stang/viser	1878	
M3007	Homborsundrenna N-side 2	J.stang/viser	1878	
M3008	Homborsundrenna N-side 3	J.stang/viser	1878	
M3010	Homborsundrenna S-side 2	J.stang/viser	1878	
M3011	Homborsundrenna S-side 3	J.stang/viser	1878	
M523	Homborsundrenna S-side	Stake G/S	ukj.	
X23	Fotmerker i Homb.renna	Tall i fjellet	ca 1878	
M3012	Ålesøybåen	Støpej.søyle	1878	
M3013	Åløysundet	J.stang/krekse	1876	

«TAPSLISTE» OVER FYR, LYKTER, LANTERNER OG DAGMERKER

Bakgrunnen for denne lista er et ønske om å synliggjøre antall og type merker med og uten lys som av ulike grunner er nedlagt, inndratt eller skiftet ut med annen og mer moderne og hensiktsmessig merking. Opplysningene på lista er ikke framkommet etter målrettet kildearbeid, men etter notater som er gjort under registreringsarbeid og etterarbeid med fyrliste og merkeliste. Det hefter derfor en del usikkerhet ved de konkrete opplysningene om enkeltmerker.

Navn	Type merke	Etabl.år	Historie
Homborsund Mølle I	Vindmølle	ca. 1790	Blåste ned 1830. Ny mølle/merke
Homborsund Mølle II	«Vindmølle»	1845	Brant 1911. Ikke gjenreist
Grønningen	Mast m/tønne	1863	Borte 1879. Fyrstasjon
Rivingen	Fyrlykt, trehus	1883	Borte 1886. Fyrstasjon
Rivingen	Fyrstasjon	1886	Nedlagt 1925
Håøya	Fyrlykt	1883	Nedlagt ca. 1896. Nå båke
Lauvåsen, Fevik	Trebåke	1889	Utgikk 1914
Slaggrunn Hasseltangen	Sort stake	1893	Borte 1954-1975
Krabbeskjær, Fevik	Hvit stake	1896	Inndratt 1921
Havnefluen, Fevik	Hvit stake	1896	Borte 1932-42
Hjelmen, Fevik	Støpejernsøyle	1877	Nå jernstang
Fjære kirke	Merket bygg	1700-tall	Til ca. 1825. Aldri på merkeliste
Torskeholmen SO	Stake m/kost	1878	Inndratt 1915
Torskeholmen V	Stake m/kost	1878	Borte 1954
Torskeholmen V	Stake m/kost	1878	Borte 1954

Selbåene, Vikkilen	4 staker	1898	Nå: 1 jernstang
Plateskjær, Smørsund	Jernst./plate	1876	Nytt merke 1896: Trebåke
Plateskjær, Do.	Trebåke	1896	Revet 1953
Rossebåen v/Marivoll	Jernbåke	1897	Nå jernstang
Gråholmbåen	Støpejernsøyle	1879	Nå jernstang
Nibbehausen	Bøye/stang/ballong	1877	Nå grønn stake

GRIMSTADS FØRSTE KULTURHUS

Om ”Demants sal”, og mannen bak den.

Da teppet gikk opp for Grimstad kulturhus i 1985, var ikke det første gang kulturen fikk sin egen storstue her i byen. Også tidligere tider hadde sine kulturhus – eller i hvertfall saler – som arnesteder for sang, musikk og drama.

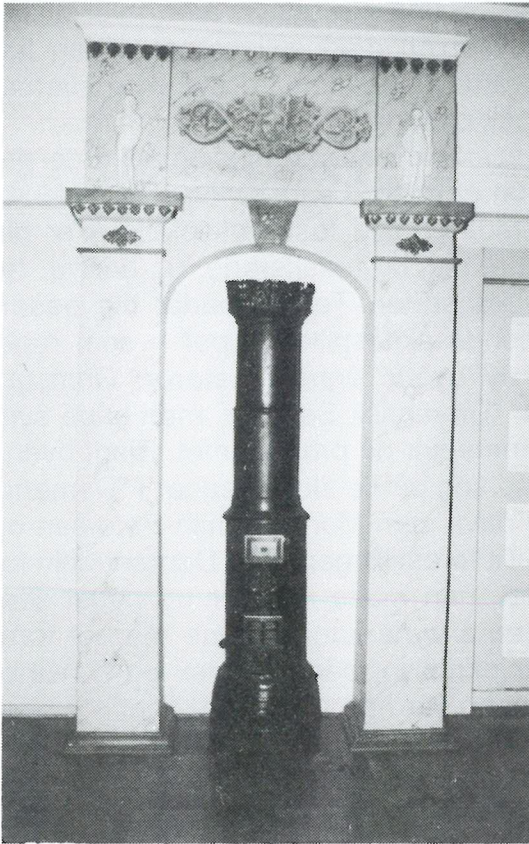
Om veggene hadde kunnet tale i den gamle Bytingsalen, eller i den sagnomsuste ”Møllers sal”, ville de kunne fortelle om diverse kulturarrangementer og tilstelninger av ymse slag. Og går vi enda lenger tilbake, helt til 1830-årene, kan vi stanse opp ved hus nr. 54 i Storgaden. For her finner vi i annen etasje ”Demants sal” som vi kan utrope til Grimstads første kulturhus. Huset – og salen – eksisterer fremdeles. Det eies nå av Scott Nilsen, og i dag er adressen Storgaten 36.

CHRISTIAN JULIUS DEMANT

”Demants sal” har fått navn etter sin opphavsmann, danske Christian Julius Demant. Han ble født i Odense i 1798, utdannet seg til urmaker, og kom til Grimstad i 1820. Demant tok da inn på hotell i Storgaden, drevet av enkefru Birgitte Sofie Falchenberg. Enkefruens hotell hadde for øvrig ikke det aller beste ryktet. På folkemunne ble det gjerne kalt ”Hotell knapp næring”.

Forhåpentlig hadde ikke dette noen sammenheng med at Demant ble syk under oppholdet der, men sengeliggende ble han, og måtte pleies av hotellvertinnen. Pleien må ha vært god, for da han kom på beina igjen, giftet de to seg. Giftermålet vakte nok en smule oppsikt i lille Grimstad, ikke minst fordi bruden var omtrent 20 år eldre enn sin gemal. Med dette ekteskapet ble Demant eier av hotellet, og kunne kalle seg ”herbergerer”.

Christian Demant var en ytterst iderik og nevenyttig kar, en typisk tusenkunstner. Om hans mange jern i ilden het

Fra "Demants sal" i dag. Som vi ser er fremdeles noen av dekorasjonene intakte.

det noe lite flatterende på folkemunne: "Han interesserer seg for alt – unntatt sin kone".

Ved siden av hoteldriften innredet han urmakerverksted – og fotoatelier! Han var nemlig den første på Sørlandet som forsøkte seg på fotografering, den såkalte "daguerreotypi", den gang en helt ny oppfinnelse, og forløper til våre dagers fototeknikk. I tillegg kastet Demant seg ut i lokalpolitikken, og ble medlem av bystyret.

Blant mange gjøremål fant Demant på å innrede en sal i hotellets andre etasje til festivitetslokale. Han malte dekorasjoner (som fremdeles kan beskues) på veggene, og

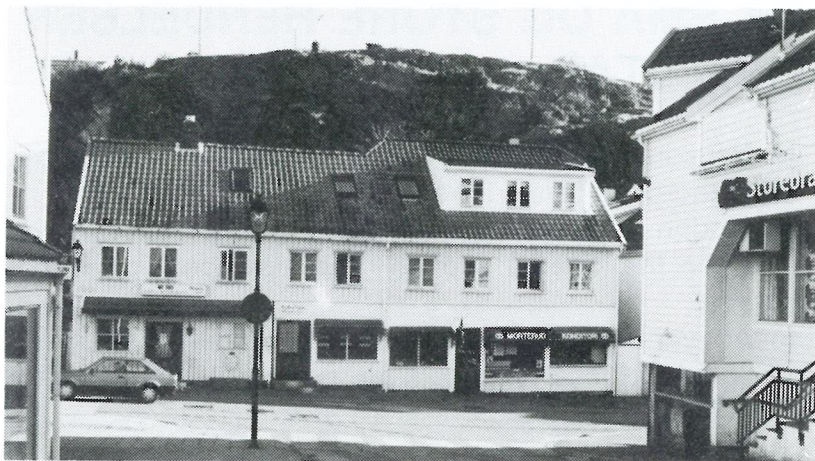
hengte opp lampetter. Salen ble utstyrt med hvelvet tak som han så malte lyseblått med gullstjerner. I dag har taket moderne takplater, men mon tro om ikke stjernehimmelen er intakt bak platene?

Langs veggene plasserte Demant benker med røde puter. Hele rommet som er mindre enn 30 kvm. Var i 1830- og 40 årene Grimstads eneste festivitetslokale. Her ble det arrangert mangt et ball og maskerade, og her var teaterforestillinger og konserter. Teatertilbudet ble besørget, dels av omreisende skuespillertrupper – som regel danske – og dels av byens egne amatører. Grimstad hadde på den tid et "Dramatisk Selskap" med både syngepill og Holberg-komedier på programmet. Blant byens borgere som forsøkte seg på de skrå bredder i "Demants sal", finner vi kjente navn som Morten Smith-Petersen og apoteker Reimann. Til forestillingene sto Demant selv for det tekniske arbeidet, han malte kulisser og rigget scenen. Sett med moderne øyne kan vi regne med at forestillingene var heller primitive, både teknisk og kunstnerisk, men at stemningen var høy i "Demants sal", trenger vi ikke å tvile på.

Det er bevart en "øyenvitneskildring" i form av en prolog, skrevet av Grimstads egen lyriker Henning Junghans Thue. Den har tittelen "Prolog paa Grømstads Privattheater 1839", og ble sannsynligvis fremført foran en forestilling. Prologen fremhever nettopp dette at selv om de ytre rammer er enkle og "ei smykt med pragtfuld Elegants", kan man allikevel få rike opplevelser: "men dog er her en Genius tilstede, som jævner Manglen af al ydre Pragt."

"Demants sal" holdt stillingen som festivitetslokale til midt i 1850-årene. Da ble det startet hoteldrift i hus nr. 67 i Storgaden, det senere Møllers Hotell. Her kunne man tilby et lokale som var både større og på alle måter mer bekvemt enn "Demants sal". Lokalet hos Møller ble for øvrig senere ombygget og utvidet, og var Grimstads fes-

tivitet til langt inn i vårt århundre.

Storgaten 36 i dag. "Demants sal" befinner seg innenfor de tre vinduene lengst til høyre i 2. etasje.

Men hvordan gikk det så med Christian Julius Demant? Da hans kone døde i 1861, 82 år gammel, avviklet han sine virksomheter. Han solgte huset i Storgaden til boktrykker Nilsen, og bygde et lite hus utenfor sentrum. "Alders Hvile" kalte han det. Men etter en tid bestemte han seg for å vende tilbake til sitt fødeland, Danmark. Han bosatte seg i København, og døde der i 1866.

Odd Fr. Johnsen.

JERVREVYENE – MED SKRÅBLIKK PÅ SMÅ OG STORE HENDELSER I GRIMSTAD

Jervrevyene var en viktig del av underholdningstilbudet i Grimstad de to første tiårene etter annen verdenskrig.

I perioden 1945 til 1962 ble det satt opp i alt 11 revyer som alle ble spilt på scenen i "gamlekinoen" på Dansebakken.

Jervrevyene var solide publikumssuksesser, således til stor glede for byens befolkning, og – får vi tro – også for Jervs klubbkasse.

PREMIERE

Den første Jervrevyen hadde premiere lørdag 17. november 1945, og ble spilt i alt 6 ganger. Etter fem års okkupasjon der all form for "underholdning" var underlagt de tyske makthavere, var publikum – i Grimstad som alle andre steder – sultne på å la seg more. Og for revyforfatterne smakte det godt å servere tekster som ikke trengte å forhåndssensureres av myndighetene. Kinoen var derfor fylt til siste plass da teppet gikk opp for revyen "På innendørs bane", en tittel som var valgt for å understreke at det ikke bare var ute på gressmatta Jerv var i stand til å utfolde seg.

Hvem sto så bak denne forestillingen? La oss bla litt i programheftet. Det er på hele 25 sider. Riktignok er over 20 av dem annonser, men det står og om en revykomite bestående av Alf Jensen, Johan Aanonsen, Rolf Jacobsen, Arvid Hefte og Frank Seland. Musikken ble besørget av et 6-manns-orkester under ledelse av Alf Myhre. Lysmester var P.A. Grøslø, mens Th. Thomassen var scenetekniker. Programheftet sier imidlertid intet om hvem som fremførte de enkelte numrene, ei heller et eneste ord

om tekstforfattere og instruktør. Revykomiteen sto nok for det hele.

Revyen fikk positiv omtale i lokalpressen. Adressas anmelder (signaturen X) holdt seg til fotballspråket, og berømmet forestillingen for mange flotte scoringer. Anmeldelsen var dog ikke uten kritiske bemerkninger. Den hevdet – fremdeles på fotballspråket – at ballen ved et par anledninger ble spilt ut over sidelinjen, og at det oppsto litt for lange pauser før den var på plass igjen. For øvrig ble Alf Myhres orkester berømmet for å skape den rette stemningen, og likeledes var man imponert over kulisserne. Av innslagene fremheves sketsjen "Partimøte" der tyskere i hirduniform fikk gjennomgå. (Rimeligvis et populært tema et halvt år etter krigens slutt.) Foruten sketsjer besto programmet av monologer og viser. Ikke alt var av lokal karakter, og alt var heller ikke nytt stoff. Bl.a. kunne man by på en kjent svensk sang, "Tonerna", av Sjøberg. Dette med å putte inn populære sanger og slagere i programmet, var noe man benyttet seg også i senere revyer.

STADIG NYE REVYER

Revygutta (senere ble det jenter også) hvilte ikke lenge på sine lauvbær. Allerede 15. Februar 1947 gikk påny teppet opp på Grimstad kino (eller Kinoteatret som det så fint ble kalt). "Opp med dampen" het revyen denne gang, og i følge kritikken var den i alle deler vellykket. Sangene var et strå hvassere enn sketsjene, mente Adressa som også denne gang trakk frem Alf Myhres orkester, samt kulissmalerne, for solid innsats.

Og slik fortsatte det. Den ene oppsetningen avløste den andre. Jervrevyene gjorde det lokalrevyer skal gjøre – de tok for seg små og store hendelser i nærmiljøet (og andre steder), som de kommenterte på sin måte. Publikum koste seg i salen, og anmelderne var jevnt over velvillige og positive. Hør bare hva et knippe overskrifter kan for-

telle: "Jerv-scoring på de skrå bredder" (1954), "Jerv serverer frisk og innholdsrik cocktail (1955), "Ny revy-bragd av Jerv" (1957), "Jerv-revyen stadig bedre" (1960), og "En fulltreffer" (1962).

Som sagt – smått og stort ble grepet fatt i og laget ablegøyer av. Selvsagt var innslagene dagsaktuelle, laget for å more folk der og da. Nå er det allerede gått en 40-50 år, men la oss allikevel trekke frem enkelte nummer. Om ikke annet kan det være en måte å repetere nyere Grimstad-historie på.

Fra Jervrevyen 1956. Bård Heggen og Johan Ånonsen fremstiller Venstres bystyregruppe Alfred Anderson og Erling Sæther som siamesiske tvillinger.

Mange i Grimstad husker fremdeles skreddermester Alfred Andersson, kjent og fryktet bystyrerepresentant for Venstre i en menneskealder. "Skreddervenstre" var et kjent begrep i Grimstad. Andersson var en av datidens store lokale kjendiser, og ikke overraskende ble han et kjærkomment bytte for Jervs revygjeng. Som en anmelder skrev: "Andersson hører til i en Grimstad-revy som ansjos på eggematen". Så da Johan Aanonsen og Bård Heggen i 1956 dukket opp på scenen som siamesiske tvillinger, var ingen i salen i tvil om det var venstres to-

mannsgruppe i bystyret, Andersson og Sæther, som her demonstrerte sin samhörighet og enighet, bl.a. med dette utsagnet: "Vi sitter i bystyret sammen. Jeg sier ja" – "og jeg sier amen".

I 1962 var Andersson på farten igjen. Bakgrunnen nå var et overraskende ordførervalg som nylig hadde funnet sted i Grimstad. Det var den gang Trygve Skretting til egen – og også andres overraskelse – ikke ble gjenvalgt, men måtte overlate ordførerklubba til en like overrasket Hans Stifoss-Hanssen. En slik sensasjon i den lokalpolitiske andedam var selvsagt et opplagt tema for en våken revygjeng, og ble behørig kommentert av Johan Aanonsen og Bård Heggen, alias Alfred Andersson og Fred. H. Meyer i nummeret "Det lykkelige valg", der ordførervalget ble foretatt ved hjelp av et lykkehjul.

Henrik Ibsen var aktuell i Grimstad, da som nå. Han ble markert med et eget nummer "Når vi døde vågner" i 1960, der han vandret omkring i byens gater, og hadde store problemer med å kjenne seg igjen.

Grimstadbanens være eller ikke være var et stadig tilbakevendende tema i 50-årene. I Jervrevyen 1958 ble dette behandlet med innslaget "En stor dag i 1970", en morsom og fantasifull fremtidsvisjon der Grimstadbanen ble åpnet for elektrisk drift.

Et populært nummer i 1957 var "Forargelsens hus", der et miserabelt pissoar på Shellbrygga var i sentrum for oppmerksomheten. Aktører var Ernst Ellefsen, Liv Terjesen og Johan Aanonsen.

STOR FANTASI

Jervrevyene var meget fantasifulle og oppfinnsomme i bruk av virkemidler når de skulle kommentere de aktuelle begivenheter. I 1955 sto Bård Heggen frem som turistguide, og inviterte til omvisning rundt omkring i byen. Det ble en meget morsom tur der det ble lagt vekt på helt an-

dre ting enn hva som er vanlig på slike byvandringar. 2 år senere ble det benyttet en annan vri. Da var Heggen buktaler, og Johan Aanonsen hans talende dukke. Alle som har hørt buktalere, vet at dukkene deres gjerne er særdeles frittalende, og fra tid til annan må irettesettes med en klapp på munnen. Akkurat sånn var denne dukken og. Han pratet livlig i vei om ting og personer i byen, til publikums store fornøyelse.

Musikken er en viktig ingrediens i revyer. De første Jervrevyene hadde som nevnt Alf Myhre som musikalsk leder, og etterpå overtok John Berg som kapellmester. Og nettopp John Berg har satt solide spor etter seg i Jervrevyene. Han både komponerte og skrev visetekster, og flere av hans viser er blitt udødelige slagere her i byen. Den kanskje aller mest kjente, "Grimstadvise" (Mi kan'kje kalle Grimstad storby sånn som de i Oslo og i Arendal kan) lever fremdeles i beste velgående. Den så dagens lys i Jervrevyen 1956, og ble urfremført av Karl W. Fjære. I 1960 kom Berg med nok en vise som har blitt klassiker: "Mi rodde prammen", sunget av Rolf Jacobsen.

Mange kjente Grimstad-personer av begge kjønn har gledet publikum gjennom sin deltagelse i Jervrevyene. De kunne fortjent en liten omtale alle sammen, men det ville nok føre for langt. To stykker vil vi imidlertid trekke frem spesielt: Rolf Jacobsen og Johan Aanonsen. De var nemlig med i samtlige 11 revyoppsetninger fra 1945 til 1962, og ble etter hvert rutinerte og scenesikre aktører.

Rolf Jacobsen var (og er) en dyktig sanger, og i anmeldelsen fra 1956 skriver Adressa: "Som visesanger står Rolf Jacobsen i en klasse for seg. Med enkle midler kan han gjøre en vise kledelig".

Johan Aanonsen var den store komikeren på Jervrevyens scene. Enten han fremsto som Louis Armstrong, som fredsforkjemper Homski Slomski Slabbedomski fra Mars,

eller som spøkelse – for å nevne noe – runget alltid latteren i salen.

Av andre som var med og dro lasset i flere år kan nevnes Bård Heggen, Alf Jensen, Ivar Egeberg, Dagfinn Truchs, og Ernst Ellefsen. På kvinnesiden var bl.a. Bodil Berg og søstrene Randi og Liv Terjesen aktive.

Støttespillere i mange Jervrevyer. Fra toppen Rolf Jacobsen, Johan Ånonsen og Bård Heggen.

Det har blitt spilt lokalrevyer i Grimstad, både før og etter at Jerv boltret seg på gamle kinoens scenegulv. Men de 11 Jervrevyene blir utvilsomt et viktig kapittel dersom Grimstads revyhistorie en gang blir nedtegnet. De hadde både humor og spilleglede, og dessuten den snert og de vennskapelige spark slike oppsetninger skal ha.

Det var derfor litt vemodig da man ga seg i 1962, men fullt ut forståelig. Mange av aktørene hadde vært med lenge. Dessuten var det på denne tiden av TV begynte å bli allemanns eie, og stjal en del av folks oppmerksomhet.

Men sikkert er det at ablegøyene på Dansebakken ble savnet, for på Jervrevyen moret folk seg, både i sal og på scene.

Odd Fr.Johnsen.

GAMLE GRIMSTADPROFILER (III)

Hans Hansen (Rep) (Grimstadpatriot nr. 1)

Hans Hansen – med tilnavnet Rep – er en av de mest særegne personligheter som noen gang har vandret omkring i Grimstad.

Det er trolig ingen overdrivelse å si at han er den største patriotten Grimstad har fostret, i hvertfall er det ingen som like utilsørt har erklært sin kjærlighet til hjembyen. Når Rep utbryter i sin Grimstad-sang: "Jeg elsker deg Grimstad, min barndoms by", er dette på ingen måte talemåter fra hans side, men et ærlig uttrykk for hva han mener. Og kjærligheten til Grimstad rustet aldri, til tross for at han opplevde både skuffelser og tilbakeslag, og følte at hans arbeid for byens beste ikke alltid ble verdsatt som fortjent.

BARNDOM OG UNGDOM

Rep ble født i Grimstad 14. Juli 1864. Han var sønn av malermester Lauritz Hansen, en begavet kunstner som har etterlatt seg både malerier og dekorasjoner. Noe av dette kan fremdeles sees, for eksempel veggdekorasjonene i den tidligere Bytingsalen (nå barnebiblioteket), og Grimstad Dramatiske Selskaps sceneteppe som befinner seg på Bymuseet.

Rep vokste opp nederst i Vestregate. Huset ble revet for mange år siden, det sto der den gjenreiste Reimanngården er i dag.

Ytre begivenheter i Reps liv er beskrevet flere ganger, bl.a. i tidligere nr. av dette skrift. I tillegg har han skrevet om det selv, i de såkalte Rep-heftene som han ga ut 10 nr. av i 1920-årene. Her skildrer han livet i Grimstad slik han husker det fra sin barndom i 1860- og 70 årene, og gir oss således en verdifull miljøskildring fra denne perioden av byens historie. Her finner vi og mange av diktene

hans. I Rep-heftene skriver han dessuten om saker han selv har vært opptatt av, og her kommer vi mennesket Hans Hansen litt under huden. Vi møter en til tider skuffet mann som ikke uten bitterhet opplever manglende anerkjennelse for sine hjertesaker, og som sitter med en vond følelse av at andre har tatt æren for hans ideer. Så selv om Rep var glad i Grimstad, var han ikke like glad i alle dens borgere.

Hans Hansen (Rep)
1864 - 1930

Da den unge Hans Hansen hadde unnagjort skolegang og konfirmasjon, ble han som 14-åring ansatt på kontoret til skipsreder Bernt Einarsen i Grimstad. Her ble han i 4 år, før han dro til Kristiania. I 10 år ble han i hovedstaden, og livnærte seg som ekspeditør i en vin- og brennevinsforretning. Han forsøkte seg også til sjøs, bodde en periode i København, men vendte så tilbake til Grimstad for

godt. Verken forretningsliv eller sjømannskap passet for Rep. Han hadde arvet sin fars kunstnersinn, og sier selv: "eg vilde tegne, male, dikte. Kort sagt komme inn i noget som kunne hæve min aand og gi meg mer tilfredsstillelse i livet". Han begynte som maler og dekoratør, og fremdeles kan vi på en grunnmur i Storgata se hvor han holdt til. Han hadde dessuten alltid vært flittig til å skrive, så etter en tid ble han journalist i Adressa. Første oppgave var å referere fra bystyremøtene i Grimstad, siden fulgte herredstyrene i Landvik og Fjære. Ellers var han støtt på farten og festet på papiret små og store begivenheter i byen. Det var her signaturen Rep (forkortelse for reporter) ble til. I Adressa var han i mer enn 20 år, helt til han døde i 1930.

TERJE VIGEN-BAUTAEN

Søndag 21. Oktober 1906 var utvilsomt den største dagen i Reps liv. Da ble Terje Vigen-bautaen ved Fjære kirke avduket. Den bautaen er helt og holdent Reps verk. Det var hans ike, og han drev arbeidet fram mot et ferdig resultat. Forslaget om en Terje Vigen-bauta vakte stor debatt, både lokalt og nasjonalt. Stridens kjerne var selv sagt om Terje Vigen virkelig hadde levd, eller bare var en sagn-skikkelse som Henrik Ibsen hadde diktet videre på. Mange mente det siste, og protesterte mot at Fjære kirkegård skulle ha en minnestein over en person som aldri hadde eksistert. Men Rep ga ikke opp. Han dro på sine ben rundt i distriktet, og oppsøkte personer han kunne bruke som sannhetsvitner. Innhentet så utsagn fra eldre folk som husket at det på Fjære kirkegård virkelig hadde stått et sort Brett med innskriften "Thærie Wiighen", presis som det står i Ibsens dikt. Striden rullet videre, og en dag rykket en professor Dietrichson ut i Morgenbladet, og polemiserte mot Rep. Det var da Rep svarte med de berømte ord: "Jeg holder mine troverdige kjerringer i Land-

vik og Fjæres utsagn høyere enn Deres professortittel, hr. Dietricson". Da skal professoren ha blitt taus.

Også lokalt hadde Terje Vigen-bautaen sine motstandere, bl.a. Jens Pharo Crawford, kjent og aktiv kulturpersonlighet i Grimstad. Striden må ha vært skarp og uforsonlig, for Rep skriver at da folk strømmet mot Fjære kirke for å overvære avdukingen, satt Crawford hjemme bak nedrullede gardiner.

4000 mennesker var samlet på Fjære kirkegård den søndagen. Det var taler og sang, og en stolt Rep kunne overlevere bautaen til ordføreren i Fjære.

Om alle tumultene rundt denne saken, skrev Rep boken "Terje Vigen og Terje Vigen-bautaens historie" som han ga ut på eget forlag.

TURISME

Når Rep hadde kjempet så hardt for Terje Vigen-bautaen, var ikke siktemålet bare å ha et konkret minnesmerke over personen Terje Vigen. Rep så dette i et videre perspektiv. Han var opptatt av å gjøre Grimstad kjent for omverdenen, og skjønnte tidlig at byen hadde naturgitte forutsetninger som turiststed. Disse ville Rep utnytte. Han pleide å si: "La det ikke bli slik, at når folk reiser forbi med kystbåten, så sier de: Der inne lå en gang Grimstad". For å hindre den utviklingen, tok Rep til orde for å stifte en turistforening. I 1908 var foreningen en realitet, med han selv som første formann. Allerede få måneder etterpå ga foreningen ut sin første trykksak, "Håndbok for reisende", ført i pennen av Rep. Et par år senere kom oppfølgeren "Turisthåndbok for Grimstad og Omegn", en mer omfattende bok med beskrivelser av naturhørligheter og severdigheter, forslag til utflukter osv. I kjølvannet av dette, dukket sommerpensjonater og lignende opp. Turismen hadde kommet inn i faste former.

HENRIK IBSEN OG GRIMSTAD

Reps tanker om Grimstad som turistby var på mange måter forut for sin tid: Skjærgård og vakker natur var vel og bra, men ikke nok. Byen måtte i tillegg satse på noe man var helt alene om. Slike "moderne" tanker tumlet Rep med for mer enn 90 år siden, og han slapp aldri dette perspektivet av syne da han kjempet fram Terje Vigen-bautaen. Og fra Terje Vigen er som kjent ikke veien lang til Henrik Ibsen. Og nettopp Ibsen var løsningen for å skaffe Grimstad en enestående attraksjon: Her i byen hadde Ibsen holdt til i 6 viktige ungdomsår, her sto to hus hvor han hadde bodd og arbeidet, og det var i Grimstad den verdensberømte dramatiker skrev sitt første drama. De muligheter som her lå ubenyttet, var Hans Hansen (Rep) en av de tidligste (sannsynligvis den aller første) til å se.

Dessverre ble arbeidet med Ibsen-minnene en vond tid for Rep, og det var da den før nevnte bitterheten ble skapt. Først og fremst skyldtes dette personlige motsetninger mellom ham og kemner Karl O. Knutson. Rep har skrevet utførlig om dette, noe som har vært viktig for ham å få nedtegnet, for som han sier: "Med disse notater vil jeg overlate til æfterslægten at dømme hvorvidt det arbeide jeg har utført for Ibsenminderne, og dermed byen, er betalt ret". Så vidt vi kjenner til, har ikke Knutson uttalt seg om saken, slik at vi bare har Reps versjon av denne på mange måter tragiske historie.

Det startet med at Rep foreslo å sette en tavle på Reimanngården for å gjøre tilreisende oppmerksomme på Ibsen-tilknytningen. Rep ble formann i "tavle-komiteen", og blant medlemmene var kemner Knutson. Rep sier at han ble motarbeidet av Knutson fra første stund, og følte at hans (Reps) arbeid ikke betydde noe. Tavlen ble dog tilslutt laget etter Reps forslag og utkast, men striden ble ikke bilagt, noe som klart går frem av Reps beskrivelse

av avdukingen: "Det var et par av komiteemedlemmene som fandt avsløringen fattigslig, eller de skammet sig over at maatte overvære den. Da jeg skulde overlevere tavlen, lusket de rundt Andrea Naudenæss hjørne. Det var vel for flaut for slike store mænd at være til stede der."

Motsetningene mellom Rep og kemner Knutson ble ikke mindre under komiteens neste prosjekt: Å kjøpe ett av byens to Ibsenhus, for deretter å rekonstruere apoteket slik det var i Ibsens tid. Komiteen konsentrerte seg om "Ibsenhus 1", Reimanns gamle apotek i Storgaten som de kunne få kjøpt for 7000 kr. ("Ibsenhus 2" i Østregate var ikke til salgs. Det ble eid av Grimstads Samlag for Brændevinshandel som hadde utsalg der). Forskjellige tiltak ble iverksatt for å skaffe penger. Det ble arrangert en vellykket sommerfest på Rønnes som innbragte hele 900 kr. Ibsens venn fra Grimstادتiden, Chr. Due, skrev en liten bok han kalte "Erindringer fra Henrik Ibsens ungdomsaaar", der alle inntekter av salget skulle gå til kjøp av den gamle apotekergården.

Høsten 1912 skjedde noe som fikk følger for komiteens videre arbeid: Brennevinssamlagets (som holdt til i "Ibsenhus 2") fortsatte eksistens var oppe til lokal folkeavstemning – og ble nedstemt. Det måtte følgelig innstille sin virksomhet. Dermed ble Ibsenhuset i Østregate ledig, og kemner Knutson slo til lyd for at komiteen burde kjøpe det i stedet for Reimanngården.

Rep protesterte iherdig, fordi en slik ombestemmelse etter hans mening stred mot komiteens mandat. Det ville heller ikke være riktig overfor alle som hadde bidratt med penger, hevdet han. Pengene var gitt for å brukes til å gjenskape Reimanns apotek i Storgaten.

Vi vet alle hvordan dette oppgjøret endte. "Ibsenhus 2" i Østregate ble valgt. Rep ble nedstemt, og tok nederlaget

tungt. Han var fortsatt med i komiteen helt til Ibsenhuset ble overlevert kommunen i forbindelse med byjubileet i 1916, men gløden var borte. Det var og sårt for Rep da Grimstad Bys Historie (med Knutson som formann i redaksjonskomiteen) ble utgitt noen år senere, og han ikke fant seg selv nevnt under kapitelet om Ibsenhuset. Om dette sa Rep bittert senere: "Jeg skulle utslettes".

Det anstrengte forhold til kemner Knutson er ganske sikkert forklaringen på Reps passivitet under stiftelsen av Selskapet for Grimstad Bys Vel i 1922. En skulle jo tro at en lokalpatriot som Rep ville bifalle Byselskapet med begeistring. Likeledes at en skrivefører mann som han ville bidra flittig i medlemsskriftene. Det faktiske forhold er at Rep aldri har skrevet et eneste ord i Byselskapets skrifter, og han ble ikke en gang medlem – før i 1930. Når vi vet at Karl O. Knutson døde høsten 1929, er det nærliggende å tro at tidspunktet for Reps innmelding ikke var tilfeldig.

17. MAI

Man kan ikke snakke om Hans Hansen (Rep) uten å nevne hans innsats for 17. mai-feiringen. Rep forteller selv at han en 18. mai satt i Kristiania og leste hva avisene skrev om 17. mai-feiringen rundt om landet. Fra Grimstad sto det kun: "ingen festlig tilstelning". "Da sank jeg forover og graat", skriver Rep. Og da han vendte hjem igjen til Grimstad, sørget han for at det ble mer fest over grunnlovsdagen. I årevis var han 17. mai-komiteens formann og primus motor. Klarte han ikke å skaffe taler for dagen, holdt han talen selv. Og sviktet musikkorpset, ledet han barnetoget utstyrt med en tromme.

Og når borgertoget buktet seg nedover Storgata, gikk Rep i spissen, iført flosshatt og diplomatfrakk, og med sløyfe så lang at han nesten snublet i den. Jo, 17. mai var en viktig dag for Rep.

Like før jul i 1930 ble Rep syk, og 20. desember ble han

funnet død i sitt hjem på Høyvarden. Dødsårsaken var hjertelammelse. Begravelsen fant sted på Grimstad kirkegård noen dager senere, under meget stor deltagelse. Da kisten var ført frem til gravstedet, viste Grimstad hornmusikk Rep den siste ære ved å spille hans Grimstad-sang. På graven har siden noen av Reps venner reist en stor bauta.

I ettertid er det ikke vanskelig å se at Grimstad har mye å takke Hans Hansen (Rep) for. Den noe spesielle mannen som sent og tidlig var på farten og fremførte sine meninger, viste seg å ha tanker og ideer som har holdt seg levedyktig langt utover hans egen tid. Grimstads nåværende posisjon som Ibsenby, og stedets popularitet som turistmål er frukter av bl.a. Reps pionervirksomhet. Men Rep var en sjelden plante, og jordsmonnet i Grimstad passet ham nok ikke alltid så godt. For tross all glødende

Reps gravsted på Grimstad kirkegård. Bautaen ble i sin tid reist av Reps venner.

patriotisme, og tross en aldri sviktende omsorg for byens ve og vel – Rep ble en outsider og en ensom mann her i byen. Kanskje vi finner noe av forklaringen i livsstil og væremåte. Rep hadde en kunstners sjel, og var på mange måter en bohem – mens Grimstad på hans tid fremsto som en gjennomsigtig og trang småby. En slik kombinasjon er sjelden uproblematisk.

”Når jeg har fuktet min gane”, sa Rep når han var i godt lag. Noen syntes nok han fuktet sin gane vel mye – til tider.

Trolig hadde Rep fått større utløp for sine kunstneriske anlegg med mer utdanning, og ved å være i et større miljø. Men da hadde ikke Grimstad fått beholde ham. Derfor er dette egentlig en uaktuell problemstilling. For Rep kunne ikke tenke seg å bo andre steder enn i Grimstad. Det var hans paradiset på jord, og i sitt 10. og siste Rep-hefte, som han akkurat fikk ferdig før han døde, skriver han: ”Stell vel med byen – skjøtt den i fædrenes and”.

La det være Reps testamente.

Odd Fr. Johnsen.

ÅRSBERETNING

FOR PERIODEN 29.04.97 – 29.04.98

Styret i Byselskapet har i perioden bestått av følgende medlemmer:

Formann:	Else Dalen
Nestformann:	Ketil Aslaksen
Styremedlemmer:	Berit Bugge Gunnar T. Olsen Per Jarle Nørholmen
Varamedlemmer:	Anne Gurine Hegnar Bodil Austenå Johansen Peder Grøsle

Berit Bugge har fungert som sekretær.
Rolf S. Jacobsen er formann i Skjærgårdskomiteén.

Antall medlemmer pr. 15.04.1998 er: 577,
herav livsvarige medlemmer: 93.

Det har i løpet av arbeidsåret vært avholdt 12 styremøter. Styret har behandlet 47 nye saker i tillegg til saker fra 1992/93/94/95 og 96 som fremdeles ikke er avsluttet, samt en del referatsaker. Uttalelser har vært avgitt om Trafikkanalyse for Grimstad, Barne- og ungdomsplan, Reguleringsendring Grimstad sentrum, Gundersholmen, Planarbeid Oddenområdet og Kommuneplan 1998 – 2010. Det har vært foretatt befaring av Vardeheia, Kjellviga, Binabben og Grooseneset.

Medlemmer av Styret og Skjærgårdskomiteén hadde dugnad ved Paradisbukta på Marivold i juni 1997 for å rydde opp i kjørespor etter kjøring av sand ned til stran-

den. Gressfrø ble påført for å fremme veksten av nytt gress.

Den nye panoramaskiven på Binabben (gave fra DnB til 75 års-jubiléet) kom på plass 06.05.97 og ble omtalt i avisene. Det arbeides med å lage en "guide" til bruk for skolebarn/barnehagebarn og andre interesserte.

Vår gamle kjøppest fra 1993 – å endre navnet på Terje Vigns brygge tilbake til Hans Hanssens brygge, ble videreført i arbeidsåret. Et brev ble sendt Grimstad kommune sommeren 1997, vedlagt en redegjørelse fra Reidar Marmøy. I begynnelsen av 1998 måtte vi bare konstatere at det hadde vært stemmeflertall i Kulturstyret for Terje Vigns brygge i stedet for Hans Hanssens brygge, til Styrets store skuffelse. Men saken er fortsatt ikke lagt på hylla fra vår og andre historielags side.

Under VM i Orientering hadde vi laget en utstilling hos Dalen Libris for å profilere Byselskapet i jubiléumsåret. Dessverre måtte de to planlagte båtturene til våre eiendommer i skjærgården utgå da "Solrik" ikke ble ferdig til sommersesongen.

Når det gjelder sakene om vannledningen på Marivold samt fremtidig vedlikehold av veien, - saker fra 1994, har vi endelig kommet frem til en grei løsning. Heller ikke dette året har det vært mulig å få kommunen til å overta ansvaret for veien. Byselskapet fungerer derfor som styre for veien, og det er opprettet separate konti i Sparebanken Sør både for fremtidig vedlikehold av veien og vannledningene. Fastsatte, årlige avgifter innbetales av de fleste. Det forutses vedlikeholdsarbeid på vannledningene med det første ettersom både den fra Hellsviga og den fra Rønnessiden har flytt opp og må sjekkes.

Det er fremdeles ikke noe nytt når det gjelder tomtene på Marivold. Vi har lagt inn bud på et restareal i Rooseviga samt en tomt ved stien opp til Rossekniben. Eiendomsmegler opplyser at det stadig arbeides med saken, og vi håper å kunne legge arealene til vår eiendom der ute i overskuelig fremtid.

Når det gjelder lauvtrehogstprosjektet på Marivold som ble omtalt i forrige årsberetning, er trærne blinket ut for hogging i vinter. Arbeidet ble lenge utsatt på grunn av klimatiske forhold, men hogsten er i skrivende stund avsluttet, mens bortkjøring av last og ryddearbeid er igang. Det er Nidarå Tømmersalgslag som etter avtale med skogbruksetaten har stått for det praktiske arbeidet. Vi har fått en pris på arbeidet, og det er klart at prisen ved salg av virket vil være noe høyere enn utgiftene. For egen del må vi ta oss av en del oppryddingsarbeider, og vi planlegger dugnadsarbeid utover våren.

Også i dette arbeidsåret har det gått mye tid til Grooseneset og et eventuelt seilsenter. Bl.a. har det vært avholdt et særmøte med Ordfører og Kultursjef til stede, og Ordføreren mente at kommunen måtte støtte opp på n eller annen måte.

Byselskapet kom omsider frem til en avtale med Seilforeningen om leie av bryggearealer for bygging av nye brygger, og har gitt tillatelse til et påbygg på kommunens pumpehus til regattakontor dersom kommunen samtykker. Seilforeningen har betalt inn kr. 800,- i leie for bryggearealene.

Saken er imidlertid stoppet opp grunnet naboprotester og fordi Bygningsrådet syntes dimensjonene er for store.

Da Åsulv Hægland luftet planer om en alternativ skole, foreslo Helge Grobæk på eget initiativ at Seilforeningen videreleier til Grimstad kommune huset på Grooseneset,

at kommunen ruster det opp og bruker det på dagtid, mens Seilforeningen benytter det som klubbhus. Det har vært befaring på stedet med skolemyndigheter og representanter fra kommunen. Byselskapets styre har sagt seg enig i disse planene i et håp om å bevare huset, men det er ennå ingen avklaring i saken.

Byselskapet søkte Fond for informasjon om krigstiden i Norge om tilskudd til utbedring av veien til Rossekniben. Da vi mottok kr. 30.000,- til dette arbeidet, ble det bygd trapper og rekkverk høsten 1997, mens det vil bli satt opp benker og opplysningsskilt våren 1998, opplysningsskilt som viser kart over tyske festningsanlegg på Marivold under andre verdenskrig, forteller litt om virksomheten der ute og om observasjonsposten på Rossekniben.

Takket være tilskudd til friluftsområder fra Fylkets kultur-
etat på kr. 80.000,- for å gjøre Marivold tilgjengelig for rullestolbrukere, kunne anlegget påbegynnes høsten 1997 etter en rask behandling i Teknisk etat.

Kjell Gilje utførte et flott arbeid med sti, brygge og ut-
siktsplass samt asfaltering av parkeringsplass, og anleg-
get ble meget vel mottatt av rullestolbrukere som var med
på "innvielsen". Anlegget kostet kr. 237.869,50. Av det
har vi, som sagt, fått kr. 80.000,- av Kulturetaten, og vi
har søkt om kr. 107.000,- i spillemidler, hvilket vi har
grunn til å tro at vi vil få i løpet av året.

Vi har også søkt om spillemidler til asfaltering av stien
langs Marivoldlandet, - anbud kr. 123.000,-, men arbeidet
utsettes til vi ser om vi får spillemidler.

Postmannslaget har ønsket å fornye festekontrakten på
Marivold. Adv. Rodvelt har gått ut med et tilbud hvor fes-
teavgiften er oppjustert i medhold av tomtfestelovens

bestemmelser. Arbeidet er ikke avsluttet, men rett til fornyelse er kontraktfestet, og det er de videre betingelser det arbeides med.

Nye skilt, plakater og oppslag er ennå ikke kommet opp på Marivold, men er lovet ferdig før årets turistinnrykk. Det samme er oppsetting av nye griller som vi har fått kr. 20.000,- til av Fylkets Kulturetat, midler til friluftsområder. Vi håper med dette å stanse en del av den noe ukontrollerte bålbrenning som i mange tilfeller ødelegger gressveksten og fører til sprekkdannelse i snaufjellet.

Styret besluttet opptrykk av Reidar Marmøys bok "Navn i Grimstad skjærgård", basert på Didrik Nagelstads opp-tegninger, i et antall av 800 eks. da boken er helt utsolgt og er veldig populær både blant fastboende og turfolk.

Reidar Marmøy arbeider nå med et manuskript av Jens Håe, - en lærebok i fiske, som ventes å komme ut i løpet av året. Manuskriptet er overlatt oss av Jens Håes datter, Gudrun Håland, som er interessert i å få det publisert og stiller det fritt til disposisjon for Byselskapet.

Medlemsskrift nr. 41, med Odd Johnsen som redaktør, ble sendt ut i november 1997.

Alle skolene har fått hvert sitt eks., og det kommer stadig til nye interessenter, - organisasjoner, kulturetater, privatpersoner, som ber om å få medlemsskriftet tilsendt.

Da Grimstad kommune ba om forslag til kandidater, foreslo Byselskapets styre Reidar Marmøy som kandidat til Grimstad kommunes kulturpris for 1997, og Marmøy fikk prisen, - noe som gledet oss meget.

Vedrørende saken om Richard Olsen Maløyas tidligere leieavtale på Store Hampholmen er det gitt en redegjø-

relse om saken fra Byselskapets styre i Grimstad Adressetidende nylig, så den gjentas ikke her. Saken er ikke løst. Arvingene fikk ikke tillatelse til å brenne fiskebua og ble anmodet om å sende inn rivningstillatelse, hvilket vi ikke kan se er gjort. Vår advokat arbeider videre med saken.

Ved kommunestyrets behandling av saken om omorganisering av Ibsenhuset og Grimstad Bymuseum mistet Byselskapet sine to faste styremedlemmer og fikk bare ett styremedlem på deling med Ibsenhuset Venner. For Byselskapet var dette meget skuffende etter at Ibsenhuset og Byselskapet "har vandret side om side" i 75 år. Vi vurderer å ta saken opp med Ibsenhusets Venner som heller ikke er fornøyd med utfallet.

Saken om Sandholmen har tilsynelatende ligget død, men ser nå ut til å komme opp til ny behandling. Det er avgitt uttalelser fra Grimstad kommune og Fylkesmannens miljøvernavdeling. For vår del kan vi bare avvente resultatet.

Dalen Libris har sagt opp avtale om lagerplass for våre bøker, og vi har måttet finne oss et nytt boklager. Vi er svært takknemlig overfor Magne Kjølrsrud som har latt oss få ta i bruk et areal i Bema-bygget, vederlagsfritt, og ser frem til flyttesjau i vår. Vi forutsetter at arbeidet kan utføres på dugnad.

Styret har diskutert livsvarig medlemskap i Byselskapet og har besluttet å foreslå beløpet oppjustert til kr. 2.500,- for å harmonere mer med en årlig kontingent på kr. 75,-. Den nåværende sats, kr. 600,-, dekker ikke engang utgiftene til tilsendt medlemskrift ved normal levealder. Saken står som årsmøtesak, og Årsmøtet må avgjøre saken.

Bygningsvernprisen for 1997 ble tildelt Bjørnar Austlid for Kapteinens hus på Fevik.

Juryen, bestående av Jarle Bjørklund, Ibsenhuset og Grimstad Bymuseum, Trond A. Berg, Grimstad Adresse-tidende og Arne Egeberg, Byselskapet, vil dele ut prisen for 1998 på årsmøtet 29.04.99.

Styret vil takke medlemmer og andre for godt samarbeid i året 1997/98 og uttrykke håp om at riktig mange vil slutte opp om de dugnadsoppgaver vi planlegger utover våren og forsommeren.

Styret

ÅRSBERETNING

FRA SKJÆRGÅRDSKOMITÉEN

22.04.97 – 29.04.98

Komitéen har i denne perioden bestått av: Alf Jensen, Bjørn Bergshaven, Kjell Lehland, Per Jarle Nørholm og Rolf Jacobsen, med Lillian Egeberg, Torleif Seland, Rolf Larsen og Ingebjørg Stanton som varamenn. Rolf Jacobsen ble gjenvalgt som leder.

Det har vært et meget aktivt år med mange oppgaver som er blitt løst. På Hampholmen ble to nye strender anlagt. Den ytterste vika på sydøstsiden ble rensset for store stein og sand kjørt på slik at det er blitt et fint sted for småbarn. Hampholmen er dermed stort sett ferdig med hensyn til strender. Når det gjelder skjærgården som helhet er det vanlig vedlikehold som er utført og tilstanden på holmene er fine, ikke minst takket være beitende sauer.

Grillene som har vært satt ut, er mer eller mindre sprukket og utslitt. Nye sterkere griller er bestilt og vil bli satt ut før sommeren 98.

Marivold er nesten et kapittel for seg. Her er også kjørt på sand i Paradisbukta og på de mindre strendene mot Smørsund.

"Handikapveien" fra Paradisbukta og ut til Smørsund er ferdig. En fin ilandstigningsbrygge er også satt opp. Arbeidet er utført av Gilje og vi er godt fornøyd med arbeidets utførelse.

Hærverk har imidlertid allerede forekommet, vi håper likevel vi skal ha det under kontroll når vi får satt ut noen fysiske sperringer.

Veien til Rossekniben er påbegynt og adkomsten til toppen er nå blitt mer tilgjengelig. Arbeidet vil bli ferdig våren 1998.

I vinter er det hogd ut mye tømmer og ved, etter råd fra kjente skogsfolk.

Hogsten er over, men endel ryddningsarbeid står igjen.

Vareheia og Binabben er i bra stand. Kompassrosa med navn, på toppen av Binabben er ferdig. Likeså er stien ned til Kjelviga.

I vår ble en meget vellykket dugnad gjennomført i området Arendalsveien og toppen av trappene, vi håper det heretter vil bli slutt på å bruke stedet som søppelplass.

Mye arbeid er utført, men flere planer ligger fremdeles og venter på å bli løst.

Vi takker Norman Trondal og Alf Jensen for tilsynet med Vareheia og Binabben.

Skjærgårdsvakt Trond Nilsen og renovatør Odd Pettersen takkes for godt utført arbeid og fint samarbeid.

I september fikk vi beskjed om at et av komiteens medlemmer var gått bort. Rolf Larsen har vært medlem av Skjærgårdskomiteén i en årrekke. Vi vil derfor minnes han i takknemlighet og ærbødighet.

Grimstad 23. april 1998.

For Skjærgårdskomiteén

Rolf Jacobsen
Leder

G. Gundersen A/S.

Etablert 1865

Storgt. 26 — Tlf.: 37 04 11 00

GRIMSTAD
DUES REISEBYRÅ A/S

Odden 2

Tlf.: 37 25 38 00

ADVOKATENE

Per Aasen og Asle Wennesland

MNA

— i kontorfellesskap —

Kontoradresse:
Storgt. 4
4890 Grimstad

Postadresse:
Postboks 148
4891 Grimstad

Telefon:
37 04 45 66

Vi har det utroligste!

Telefon: 37 04 28 77

Leif
SKALLEBERG

Etter 57 år har vi sluttet med møbler. Musikkavdelingen er nå i møbelforretningens tidligere lokaler og er blandt de største på Sørlandet.

AGDER(møbler & *Musikk*)

– Ved Brygga –
Telefon: 37 04 05 42

Bergshaven a/s
BAKERI · KONDITORI

TLF.: 37 04 04 46

Joh. Gundersen

GULLSMEDFORRETNING
INNEH.: EVA GUNDERSEN
TLF.: 37 04 06 49 - STORGATEN 29

Skolegt. 6 • Tlf. 37 04 37 17 - 37 04 16 47

K. G. PUNTERVOLD
MYKOLOGISKE PRODUKTER — VINLABORATORIUM
4890 GRIMSTAD — TLF.: 37 04 01 44

STATOIL SERVICE GRIMSTAD
V/ RAGNAR BERG
TELEFON: 37 04 06 68

Grimstad Adressetidende.

AVISEN FOR GRIMSTAD
Telefon sentralbord: 37 25 80 00

Dalen * Libris

Byselskapets hefter og bøker selges hos oss.

Storgt. 15 A - Grimstad

Telefon: 37 04 05 25

Bergemoen
4890 Grimstad - Tlf. 37 04 08 90

GUNNAR S. LANGFELDT STATSAUTORISERT REVISOR

4890 GRIMSTAD

Telefon: 37 04 14 88

Achilles

SKOMAKERVERKSTED

BRUKSKUNST

LISE HERFELT
KIRKEGATEN 1
4890 GRIMSTAD

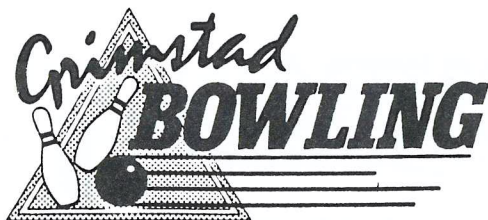
a.s nymo

MEK. VERKSTED

P.box 113 - 4891 Grimstad - Tlf.: 37 04 20 11

Skipsreparasjoner — Dokkinger
Spesialister på bygging av store
stålmoduler til offshoreindustrien

Alt i skotøy og herreklær
på brygga i Grimstad.

Poliguard Production AS

Postboks 1, 4891 Grimstad

Telefon: 37 04 46 61

Grimstad
Kulturhus

Et begrep på Sørlandet —

Bill. best. Tlf.: 37 04 40 00

Kjøkken
centeret

-KJEDEN

Løkkestreet 5, 4890 Grimstad • Telefon: 37 04 21 85
Odden, 4890 Grimstad • Telefon: 37 04 17 77

KIWI mini
pris

Groosevn. 2, 4890 Grimstad
Telefon: 37 04 42 88 - Telefax: 37 09 10 10

The J.J. Ugland Companies

Postboks 128 - 4891 Grimstad
Tlf.: 37 29 26 00 - Fax: 37 04 47 22
Telex: 21895 ugred n

**Skipsredere
og -operatører**
Bulk - Tank - Offshore

Telefon: 37 25 83 83

GRIMSTAD
GRIMSTAD KONSERVENFABRIK

SPAREBANKEN SØR

Telefon: 37 25 51 00

GRIMSTAD HOTELL

Kirkegt. 3 - 4890 Grimstad - Norway
Tlf.: 37 25 25 25 - Fax: 37 25 25 35

N-4890 Grimstad

DUES SPORTSREISER A/S

TELEFON 37 04 34 44 — 4891 GRIMSTAD

Lars Ths. Rodvelt
M. N. A.

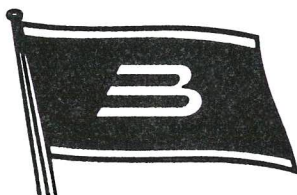
Tlf.: 37 04 19 23
Smith Petersensgt. 3

**REKLAME- OG
FIRMATRYKKSAKER**

Fotosats og montasje

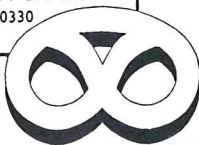
Grimstad Trykkeri

Vardegaten 17 - Telefon: 37 04 26 75

REDERIET
Bergshav AS

ADRESSE: POSTBOKS 8
4891 GRIMSTAD
TELEFON: 37 04 42 22
TELEFAX: 37 04 46 22
TELEX: 21865 BEHAVN

Vi tilbyr tjenester innen:

- regnskap
- bedriftsrådgivning
- EDB

MERKANTIL CONSULTING

Autorisert regnskapsførerselskap

Tlf.: 38 14 62 00

MARGARETA SALONG FRISØR OG SOLARIUM

TLF.: 37 04 07 96 GRIMSTAD

VED

Kjøp - Salg - Utleie - Prismsvurdering

Tomteutbygging o.l.

SØK FAGLIG HJELP

HOS

 Antaug J. Thorsenas
STATSAUTORISERT EIENDOMSMEGLER

Henrik Ibsensgt. 12, Grimstad
Tlf.: 37 04 45 00 - 37 04 47 50

Den norske Bank

Vi har muligheten - du har valget

SKOLEGT. 2 - 4890 GRIMSTAD
TELEFON: 37 04 10 11 - TELEFAX: 37 04 61 50

Øystein Pettersen

MOTER FOR MODERNE MENN

UNGDOMSKLÆR - HERREKLÆR

Arendal - Grimstad

Telefon: 37 04 33 33

Auto Rep. A/s

BILVERKSTED — SERVICE

Biloppretting og lakkering

Telefon: 37 04 05 32

20.000 kvm. næringspark
for handel og industri.

Telefon: 37 04 00 86

 ADVOKATFIRMA
FOLKMAN & CO
DA

ANDERS FOLKMAN
ADVOKAT

BOKS 570 • HAFSTADVN. 29 A • 6800 FØRDE
TLF. 57 82 68 55 • FAX 57 82 68 53

J.P.'s AUTO A/S

Autorisert bilverksted

Grøm, 4890 Grimstad

Telefon: 37 04 41 44

Telefax: 37 04 42 06

DANYKO

Postboks 48 - 4891 Grimstad

Tlf.: 37 04 02 88 - 37 04 14 26

Telex: 21 084 dany n

IMPORTØR AV
ELEKTROTEKNISK UTSTYR

- FOR
- SKIP
 - OFFSHORE
 - INDUSTRI

MOEN MR REGNSKAPSKONTOR ANS
AUTORISERT REGNSKAPSFØRERSELSKAP

N · A · R · F
NORGES AUTORISERTE REGNSKAPSFØRERES FORENING
MEDLEM

LILLESANDSVEIEN 25 - POSTBOKS 306, 4891 GRIMSTAD - TLF.: 37 04 17 66 - FAX: 37 04 49 10

Telefon: 37 04 06 11

Advance Consulting AS
Postboks 328
N-4891 GRIMSTAD

Telefon: +47/37 04 94 94
Telefax: +47/37 29 51 13
Mobil: +47/95 23 39 37

E-mail: Kristian.Folkman@anet.no

BILSKADESENTERET a/s
på LILLESANDSVEIEN

Vi har lang erfaring
BILOPPRETTING
BILLAKKERING
BILUTLEIE - 7 biler

2 LAKK-CABINER

Distriktets største og mest moderne utstyrte

BILSKADESENTERET
Thygesen's Billakkerings a/s

Tlf. 37 04 17 44, privat 37 04 12 98
Lillesandsveien - 4890 Grimstad

Agder
Økonomi
a.s

Arendalsveien 40
4891 Grimstad

Telefon: 37 04 43 22
37 04 22 77

Tlf.: 37 04 31 56
4890 Grimstad

GREFSTADS
JERNVAREHANDEL A·S
Telefon: 37 04 04 80
Grimstad

Sam.berg

BAKERI ★ KONDITORI

Tlf.: 37 04 03 12

det beste i godt bakverk

Hotellet i Grimstad — for små og store selskaper

Vesterled 23 — Tlf.: 37 04 10 22 — 4890 Grimstad

Medlem av **DEKK Partner** kjeden

GRIMSTAD • ARENDAL

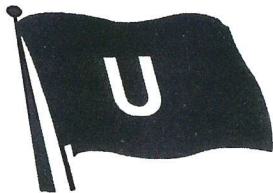
MØBELHUSET

Herman Andersen A/s

Telefon: 37 04 11 40

BERGEMOEN - 4890 GRIMSTAD

Andreas Ugland & Sons

Postboks 308, 4891 Grimstad
Tlf. 37 29 28 00 Fax. 37 04 01 55

Tlf. 37 29 29 33

Ugland Bilutleie AS

Hertz Franchisee

Uglandsenteret-Grimstad

U/åpn. tid: 90 14 86 61

Hertz

Ring oss for leiebil!

- Personbiler
- Kombibiler
- Varebiler
- Minibusser

GRIMSTAD BYS HISTORIE

Ibsenhuset og Grimstad bymuseum har trykket opp igjen (faksimiletrykk) Grimstad Bys Historie, utgitt i 1927.

Boka tar for seg Grimstads utvikling fra den eldste tid frem til 1916.

Kopi av annonsen fra 1926:

Grimstad Bys Historie

vil, hvis et tilstrækkelig antal abonnenter tegner sig, utkomme i en nær fremtid. Boken gir en utførlig og fylldig fremstilling av Grimstad bys opkomst og utvikling fra den ældste tid til vore dage og vil bli av den største interesse for alle Grimstadvenner. Den vil utkomme i et stort bind paa 700 a 800 sider i stort format og med hvedet et par hundrede illustrationer. Prisen blir meget lav.

Da oplaget blir sterkt begrænset bør kjøpere *straks* sende sin bestilling paa et eller flere ekpl. til bokkomiteens formand, kægner Knutson, Grimstad.

NB. Subskriptionsplan for verket «Grimstad Bys Historie» medfølger nærværende medlemsskrift.

Udfyld bestillingsseddelen og indsend den uten ophold.

Boka har et omfattende personregister som gjør den glimrende som oppslagsverk. Den er på ca. 800 sider og har ca. 200 illustrasjoner. Den har også innlimt en kopi av Grimstads første kart, Rosings kart av 1783.

Prisen er kr. 525,-. Ved kjøp av 10 bøker eller mer vil det bli gitt 10% rabatt.

Vi håper mange vil benytte anledningen til å skaffe seg boka.

Med vennlig hilsen
Ibsenhuset og Grimstad bymuseum
Tlf.: 37 04 46 53

Ibsen-holmen ved Grimstad. Tegnet av Th. Kittelsen, hentet fra billedbindet i jubileumsutgaven 1978 av Henrik Ibsens Samlede verker 7. bind

Selskapet for

Grimstad Bys Vel

Skjærgårdskomiteen

Vi er takknemlig for all hjelp til å holde de andre holmer og øyer rene og attraktive.

Vær varsom med alt som gror i skjærgården.

All jakt og eggsanking er forbudt på Byselskapets områder.

SELSKAPET FOR GRIMSTAD BYS VEL

Til Byselskapets venner og forbindelser

Vi ser det som en viktig oppgave for Byselskapet å utbre kjennskap til byen og omegnen i både nær og fjern fortid. Disse bøkene vil interessere alle som har tilknytning til distriktet:

Åsmund Bie Eriksen: **Grimstad - byen i mitt hjerte** er en unik kåserisamling om byens historie og innbyggere fra ca. 1920 og fremover. Forfatteren har en fremragende hukommelse, og hans lune stil og friske fortellerevne gir mange kostelige og koselige glimt fra en fortid som holder på å bli glemt. Boken er på 160 sider og koster kr. 139,-.

Reidar Marmøy: **Navn i Grimstad skjærgård** er som tittelen sier en forklaring på ca. 1100 lokalnavn fra skjærgården. Men boken er også en velskrevet og vel-dokumentert beretning om liv og levnet, historie og sjøfart på strekningen fra Sømskilen til Auesøy. Boken er fint illustrert med tegninger av Bengt Petter Hanssen. Den er på 128 sider og koster kr. 185,-. 2. opplag 1997.

Reidar Marmøy: **Fornminner i Grimstad kystlandskap**. Kystlandskapet ved Grimstad er usedvanlig rikt på synlige minner etter bosetting i førhistorisk tid. Forfatteren tar leserne med på utflukter til kjente og kjære steder og lar røyser, hauger, bautaer og steinsettinger fortelle om bosetting og livsvilkår gjennom skiftende tider. Illustrert med fotografier, kart og tegninger. 140 sider, kr. 112,-.

Reidar Marmøy: **HÅØY - losenes øy**. Boka gir en inngående beskrivelse av lossamfunnet på Håøy. Leseren kan følge slektene der ute og får et klart bilde av forholdene under skiftende ytre vilkår. Boka er rikt illustrert. Den kom ut i 1995 og koster kr. 200,-.

Erik Aalvik Evensen: **Amerika-brevene**. Om brev fra Amerika som ble stjålet på postkontoret i Grimstad i 1896. Her får vi historien bak tyveriet, samt en studie av utvandringen fra Grimstad-distriktet til Amerika, med særlig vekt på perioden 1875 - 1900. Pris kr. 225,-.

Reidar Marmøy: **Grimstad - byen med skjærgården**. Historien om byen med skjærgården, om sterke og utholdende personers kamp for byens og innbyggernes beste, og om kemner Karl O. Knutsons livsverk: Opprettelsen av Selskapet for Grimstad Bys Vel. Boken ble gitt ut til Byselskapets 75 års-jubileum i 1997, og koster kr. 180,-.

Vi selger fremdeles Johan Anton Wikander: **Gamle havner i Grimstad**, utgitt 1985, 2. opplag 1989. Pris kr. 69,-.

Bøkene er til salgs hos Dalen * Libris, boks 188, 4891 Grimstad.

Telefon: 37 04 05 25 - Telefax: 37 04 05 60.

Ved forsendelse vil porto og eksp. avgift legges til.

Kjell Gilje AS
BYGG & ANLEGG
EIDE, 4890 GRIMSTAD

VISSTE DU AT:

- Vi har drevet over 25 år i faget.
- Tømrerarbeider er den største delen av virksomheten, (Hus, hytter, tilbygg med mer)
- Vi har maskiner/folk for grunnarbeider og rørlegging
- Vi har spesialisert oss på bryggebygging i tre, betong og naturstein. Vi har egen lekter, og kan påta oss mudring og molobygging.
- *Det var vi som laget sandstrendene og brygger på Byselskapets eiendommer i Skjærgården.*
- *Handikap sti + brygge laget vi på Marivold*
- Vi utfører grunnarbeid, sprengning, transport og betongarbeider.
- Vi kan selvfølgelig være behjelpelig med planlegging og søknader i forbindelse med byggesaker.

TLF: 37 04 65 00, FAX: 47 04 62 00

Vi har sentral godkjenning, SØK, PRP, KPR, SAM,
UTF, KUT.

- fagkunnskap gir trygghet.

